

Självständigt arbete i krigsvetenskap, 15 hp

<i>Författare</i> Örln Joakim Backman		<i>Kurs</i> HSU 09-11, HSU 11
<i>Handledare</i> Professor Lars Ericson Wolke		<i>Biträdande handledare</i> Filosofie doktor Jerker Widén
Antal ord: 17966 (18008)		
Marin diplomati ur ett småstatsperspektiv. Fallstudie svenska Ålandsexpeditionen 1918.		
<u>Sammanfattning:</u> Vad är marin diplomati och hur beskrivs den? Uppsatsen behandlar engelsmannen James Cable och amerikanen Edward Luttwaks teorier om marin diplomati. Båda tänkarna representerar marina stormakter med ett globalt säkerhetsperspektiv och som använder sina marina styrkor över hela världen. Deras teorier utgår från ett stormaktsperspektiv. Går det att tillämpa dessa teorier på en småstats användande av sina marina stridskrafter Genom operationalisering av Cable och Luttwaks teorier utkristalliseras tre marin-diplomatiska kategorier som ska prövas på en småstats marina stridskrafter. Dessa tre är marin närvaro, marin tvångsmakt samt marin avskräckning. Granskningen av de tre kategorierna sker inom ramen för en fallstudie: den svenska Ålandsexpeditionen 1918. Syftet är att besvara fråga om det går att applicera dagens teorier om marin diplomati på en småstats uppträdande med sina marina styrkor. Slutsatsen är att marin närvaro är lämplig för en småstat att använda. Marin närvaro innebär stort politiskt manöverutrymme och goda möjligheter att påverka. Marin närvaro innebär också en rimlig säkerhet för egna stridskrafter då det finns handlingsfrihet att återkalla dessa om hotnivån ökar Marin tvångsmakt är också användbar för en småstat men situationen bör analysera noggrant för att behålla kontrollen över händelseförloppet. Den uttalade politiska viljan tillsammans med tydliga politiska styrningar till de marina styrkorna är viktiga för att nå framgång med marin tvångsmakt. Marin avskräckning är också användbar men beror på vilka styrkeförhållanden som råder. En småstat kan endast avskräcka en opponent som har mindre möjligheter att projicera makt än den egna staten. -		
<u>Nyckelord:</u> Marin diplomati, kanonbåtsdiplomati, Ålandsexpeditionen, marinstridskrafter		

Naval Diplomacy from a small-state perspective. Case study of the Swedish expedition to Åland 1918.

Abstract:

The old established description gunboat diplomacy has in modern time changed to a broader and more nuanced definition called maritime diplomacy. But what is maritime diplomacy and how is it described? This essay analyses the theories from the Englishman James Cable and the American Edward Luttwak. Both Cable and Luttwak represent nations which have a global security interests and deploy their maritime forces worldwide. The foundation for their theories is power politics. Is it possible to apply their theories in a small-state perspective?

Analyze of Cable and Luttwaks theories crystallizes three categories that can be defined in maritime diplomacy: naval presence, naval coercion and naval deterrence. By applying these three categories on a case study I want to scrutinize if the categories is applicable on a small state. The Swedish naval expedition to Aland in 1918 works as case study. The aim is to see if today's theory of maritime diplomacy is applicable on how a small-state uses their maritime forces.

The conclusion is that naval presence is suitable for a small-state to use. Naval presence gives room for political maneuvers and god possibilities to have an influence on the situation. Naval presence also gives reasonable security to own forces due to the possibility to withdrawal if the situation deteriorates.

Naval coercion is also useful for a small-state, but the situation should be thoroughly analyzed in order to have control over the course of events. The political will together with proper guidance is important for succeeding in naval coercion.

Naval deterrence can be used but depends on the relation between forces. A small-state can only deter an opponent that has less ability of power projection.

Key Words: Maritime diplomacy, Gunboat diplomacy, The Aland expedition, Maritime forces

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	1
1.1 Bakgrund och problemformulering.....	1
1.2 Syfte och frågeställning	1
1.3 Tidigare forskning.....	2
1.4 Disposition	5
2. Teori och metod	6
2.1 Teori	6
2.2 Metod.....	7
3. Analys av Marin diplomati.....	10
3.1 James Cable	10
3.2 Edward N. Luttwak.....	14
3.3 Operationalisering av marin diplomati	18
3.3.1 Marin närvaro.....	18
3.3.2 Marin tvångsmakt.....	19
3.3.3 Marin avskräckning.....	20
4. Fallstudie Åland 1918	22
4.1 Aktörer	22
4.1.1 Sverige.....	22
4.1.2 Ryssland	23
4.1.3 Finland.....	23
4.1.4 Tyskland	25
4.1.5 Åland	25
4.2 Ålandsexpeditionen	26
4.3 Marin närvaro	31
4.4 Marin tvångsmakt	35
4.5 Marin avskräckning	37
5. Sammanfattning	40
5.1 Sammanfattande diskussion.....	40
5.1.1 Marin närvaro.....	40
5.1.2 Marin tvångsmakt.....	41
5.1.3 Marin avskräckning.....	42
5.2 Förslag på fortsatt forskning	43

1. Inledning

1.1 Bakgrund och problemformulering

Marin diplomati har förekommit så länge som det har funnits marina stridskrafter. Under imperialismen och kolonialismens era myntades begreppet kanonbåtsdiplomati som konkret var en skrämseltaktik där hot om militärt våld användes av starkare stater mot svagare för att få sin vilja igenom. Ett sätt att synliggöra detta hot var att lägga egna kanonbåtar nära viktiga hamnstäder för att på så sätt utöva påtryckningar på staten.

I slutet 1960-talet började intresset för forskning inom området marin diplomati att ta fart. Flera författare utgav böcker där de redovisade sin syn och sina teorier, där majoriteten av dessa författare var engelsmän och amerikaner. Detta är inte särskilt konstigt då dessa länder har ett globalt intresse och bygger en stor del av sin säkerhetspolitik på stora, välutbildade och välutrustade marina styrkor. De teorier som presenteras är som oftast ett resultat av studier av hur stormakter har använt sina marina stridskrafter i diplomatins tjänst.

De flesta av jordens kuststater har någon form av marina styrkor och många av dessa kuststater räknas även som småstater. Problemet som studeras i denna uppsats är om det går att tillämpa dagens marindiplomatiska teorier och utrikespolitiska agerande på en småstats marina stridskrafter, eller om de endast är applicerbara på stormakters?

1.2 Syfte och frågeställning

Uppsatsen syftar således till att undersöka om det finns kategorier inom marin diplomati som är tillämpliga på små kuststater samt hur dessa i sådana fall kan användas.

En småstats säkerhetspolitiska intressesfär är naturligen mindre än en stormakt och de flesta har inte ett globalt säkerhetsintresse. Däremot har de definitivt ett säkerhetspolitiskt intresse i sitt närområde. De flesta nationer bedriver en säkerhetspolitik som till del stödjer sig på beväpnade styrkor i form av ett försvar. Har landet en kust ingår vanligtvis marina stridskrafter som en del av detta försvar, vars huvuduppgift är att skydda den egna nationen. Hur kan små kuststater använda sina marina stridskrafter för att stödja det egna landets säkerhetspolitik?

För att kunna fullgöra syftet med uppsatsen behöver två frågor besvaras:

1. Vilka kategorier inom marin diplomati går att tillämpa på en småstats marina stridskrafter?
2. Hur kan en småstat använda sig av dessa kategorier?

För att besvara den första frågan kommer jag att undersöka modern litteratur inom ämnet marin diplomati för att utkristallisera olika kategorier.

För att kunna besvara den andra frågan kommer jag att använda mig av en fallstudie, den svenska Ålandsexpeditionen 1918. Sverige skickade marina stridskrafter till

Åland i februari 1918 och officiellt var skälet humanitärt bistånd till ålänningarna. De ålänningar som ville skulle evakueras till Sverige för att på så sätt undkomma eventuella strider på Åland. Under tiden förvärrades den säkerhetspolitiska situationen på Åland och den svenska expeditionen utvecklades mot att fungera som medlare och fredsmäklare mellan stridande parter. Ålandsexpeditionen är lämplig som fallstudie där en småstat, Sverige, använder sina marina stridskrafter som ett säkerhetspolitiskt instrument i en konflikt som även involverade två stormakter, nämligen Tyskland och Ryssland.

1.3 Tidigare forskning

Marin diplomati

När man talar om teorier kring användandet av sjöstridskrafter går det inte undvika att nämna Corbett och Mahan. Den brittiska historikern Julian S Corbett (1854-1922) utgav 1911 boken *Some Principles of Maritime Strategy*, ett klassiskt verk inom sjökrigföringens område. Alfred T Mahan (1840-1914), amerikansk amiral, studerade också sjökrigshistoria och utkom med 1890 med verket *The Influence of Sea Power upon History, 1660–1783*, också det en klassiker.

Geoffrey Till, engelsk sjötänkare, skriver i sin bok *Seapower* att såväl Corbett som Mahans teorier har haft stort inflytande på hur sjöstyrkor ska brukas och uppträda till sjöss i krig. Dock behandlade de inte hur sjöstyrkor nyttjades i fredstid.¹ Då denna uppsats avser att studera hur sjöstyrkor kan användas i fredstid i säkerhetspolitiska syften kommer inte Corbett och Mahan att användas.

Det finns en hel del publicerat och utgivet som behandlar ämnet marin diplomati. Eftersom jag vill ha en relativt modern syn så prioriteras material som inte är för gammalt. I slutet av 1960-talet fick forskningen i marin diplomati ett uppsving och många böcker utgavs, böcker som är äldre än dessa är inte aktuella att använda i denna uppsats. Laurence Martin utgav 1967 boken *The Sea in Modern Strategy* som var en av de första böckerna sedan andra världskriget i ämnet. Ken Booth utkom 1977 med boken *Navies and Foreign Policy* och 1985 med boken *Law, Force & Diplomacy at Sea*. Ytterligare två författare som bör nämnas är Robert Mandel med artikeln *The Effectiveness of Gunboat Diplomacy* från 1986 samt Geoffrey Till som 2004 utkom med boken *Seapower*.²

Uppsatsen omfattning medger inte att behandling av alla dessa författare vilket medför att ett urval måste göras. Jag har då valt författarna James Cable och Edward N Luttwak som grund för teoribildningen. Skälen till detta redovisas i kapitel 2.1 Teori.

Fallstudie Ålandsexpeditionen

Det har skrivits många böcker med olika synvinklar om den svenska Ålandsexpeditionen 1918. Vanligt förekommande är historiska, säkerhetspolitiska, juridiska och statsvetenskapliga infallsvinklar. Att redogöra för alla dessa verk är inte görligt utan jag väljer att redovisa vilka verk som använts som huvudkällor för uppsatsen.

---

¹ Till Geoffrey, *Seapower A Guide for the Twenty-First Century*, London, Frank Cass Publishers, 2004, sid 271

² De böcker som avses är Martin L.W, *The Sea in Modern Strategy*, Chatto and Windus, 1967. Booth Ken, *Navies and Foreign Policy*, London, Croom Helm, 1977. Booth Ken, *Law, Force & Diplomacy at Sea*, London, George Allen & Unwin, 1985. Robert Mandel, "The effectiveness of gunboat diplomacy", *International Studies Quarterly*, Vol 30, No 1 March 1986. Geoffrey Till, se fotnot 1.

Ålands hav och öar - brygga eller barriär? av Bertil Stjernfeldt. Boken redogör för den svensk-finska försvarsfrågan 1915-1945. Boken har använts för den historiska bakgrunden och dess beskrivning av händelseförloppet på Åland 1918.

Erik Palmstiernas politiska dagboksanteckningar från tiden 1914-1919 utgavs under titeln *Orostid* 1953. Erik Palmstierna var sjöminister under tiden för Ålandsexpeditionen och en starkt drivande kraft för att den skulle genomföras. Hans dagboksanteckningar ger en intressant inblick i delar av det politiska spelet mellan Sverige, Ryssland, Tyskland och Finland under denna tid.

Om man tittar källkritiskt på ovanstående källor kan man konstatera att äkthetskriteriet är uppfyllt. Styrkan i Bertil Stjernfeldts bok är att han beskriver händelseförloppet ur de olika aktörernas synvinkel. Boken ger insikter i hur och varför vissa aktörer reagerar som det gör. Han för också intressanta diskussioner om bakomliggande orsaker och hur dessa orsaker påverkade händelseförloppet.

Erik Palmstiernas dagboksanteckningar beskriver händelseförloppet ur den svenska politiska synvinkeln. Boken ger insyn i det politiska spelet, såväl inrikes som utrikes, och lyfter ögonen från den taktiska och strategiska nivån till den högsta politiska nivån.³

Vi går vidare med samtidskriteriet, här finns det en skillnad mellan Erik Palmstiernas dagboksanteckningar och Bertil Stjernfeldts bok. Palmstiernas anteckningar gjordes under tiden händelserna utspelade sig, Stjernfeldts utkom på 1990-talet. Samtidigt har Stjernfeldt använt sig av flera olika källor till sin bok för att kunna beskriva händelseförloppet så korrekt som möjligt. Detta ger en mer precis och klar övergripande bild av vad som hände än vad Palmstiernas dagboksanteckningar ger då de endast visar en sida av händelserna, den svenska regeringens.⁴

Vad gäller beroendekriteriet är det inte helt säkert att Palmstiernas dagboksanteckningar har tillkommit oberoende av någon annan källa. Även om dagboksanteckningar förutsätter egna tankar, idéer och beskrivningar av händelseförlopp går det inte att bortse från risken att någon annan har haft stort inflytande på delar av Palmstiernas noteringar.

För Stjernfeldts del tillkom hans bok som en del av ett projekt om sjöförsvaret i säkerhetspolitiken.⁵ Detta gör att han är beroende av olika källor för att kunna beskriva det historiska skeendet. Trots detta anser jag att boken är sakriktig, det generella historiska händelseförloppet är samstämmigt med annan litteratur inom området, exempelvis Nationalencyklopedin. Det man får vara vaksam på är olika detaljer som nämns och som inte vederhäftigt kan beläggas.

---

³ Det är ett antal olika aktörer som berörs, de tre huvudaktörerna är den svenska kungen, Gustaf V, den svenska regeringen samt oppositionen som representeras av svenska högerpolitiker. Boken visar på det politiska spelets olika företeelser samt intrigerande på högsta nivå.

⁴ Problemet med Palmstiernas bok är att den utgavs 1953, 35 år efter Ålandsexpeditionens genomförande. Det är svårt att veta om anteckningarna har korrigerats i efterhand eller om det är original anteckningarna som presenteras. Se vidare under tendenskriteriet.

⁵ Stjernfeldt Bertil, *Ålands hav och öar – brygga eller barriär? Svensk-finsk försvarsfråga 1915-1945*, Karlskrona, Marinelitteraturföreningen, 1991, sid 5-6

Tendenskriteriet, i Stjernfeldts bok är det svårt hitta tecken på tendens. Som nämnts tidigare är det ett historieförlopp som beskrivs och jag kan inte se några tecken på att försöka framställa eller vrida händelser för att framställa något som sämre eller bättre.

Palmstiernas dagboksanteckningar är desto mer problematiska. Det finns stora risker för tendentiöst innehåll, det är få personer som vill framstå i dålig dager för eftervärlden. För att undvika tendensiösa skrivningar kontrollerar jag anteckningarna mot andra källor så långt det är möjligt.⁶

Uppsatser

Peter Brehmer har skrivit en uppsats med titeln *Ålandsexpeditionen 1918: svensk storpolitik under Finlands självständighetsprocess och brinnande världskrig* daterad 2007-07-08. Peter Brehmer undersöker hur Sveriges internationella relationer med Finland respektive Tyskland påverkades av Ålandsexpeditionen, för att belysa detta använder han de teoretiska modellerna liberalism och realism. Trots att båda denna uppsats och Peter Brehmers använder Ålandsexpeditionen som fallstudie fördjupar vi oss i två olika ämnen, han i internationella relationer, jag i marin diplomati.

Rainer Thor skrev 1996 en enskild utredning i MHS regi med namnet *Kanonbåtsdiplomati eller skyddandet av svenska liv? – Den svenska Ålandsexpeditionen*, daterad 1996-12-30. Uppgiften i den enskilda utredningen är att klarlägga det komplicerade politiska läget kring Åland, diskutera expeditionens organisation och genomförande samt att belysa den efterföljande debatten mellan Sverige och Finland. Den beröringspunkt som finns mellan Rainer Thors utredning och denna uppsats är genomförandet av Ålandsexpeditionen. Rainer Thor har en kronologisk beskrivning av hur Ålandsexpeditionen genomfördes men kopplar den inte till marin diplomati. Då den här uppsatsen studerar Ålandsexpeditionen ur ett marin diplomatiskt perspektiv omfattar den ett annat ämnesområde.

Pär Flyghed, *Ålandskonventionen - en konvention i förändring?* C-uppsats daterad 2005-05-12. Pär Flyghed undersöker huruvida Ålandskonventionen från 1921 har folkrättsligt urholkats eller inte. Pär Flyghed analyserar EU- avtalet, Open Skies avtalet och Schengenavtalet för att kunna se om någon erodering av Ålandskonventionen har skett. Uppsatsen har således en folkrättslig inriktning och behandlar inte frågor rörande marin diplomati.

Åland: en strategisk brännpunkt är ett diplomarbete som genomfördes vid generalstabskursen i Finland 1989-91. Författaren, Anders Gardberg, kompletterade sedan detta arbete under Militärhögskolans Chefskurs 1992-94. Arbetet utgavs av Militärhögskolan, Strategiska Institutionen 1996. Arbetet avhandlar Ålands strategiska

---

⁶ Det som talar för att Palmstiernas dagboksanteckningar är uppriktiga är att det är skrivna nära i tiden från aktuell händelse, samma dag eller ett par dagar efter. Det som talar emot är att de är utgivna 1953 dvs. 35 år efter den svenska Ålandsexpeditionen. Det finns risk för att anteckningarna är redigerade för att Palmstierna inte ska framstå i dålig dager samt att de kan vara tillrättalagda för att vara politiskt korrekta. Hur historien slutade vet man om när boken utgavs men inte hur det skulle sluta när de skrevs.

betydelse i Östersjön där den svenska Ålandsexpeditionen 1918 nämns kortfattat. Arbetet innehåller inga frågeställningar eller uppgifter som rör marin diplomati.

1.4 Disposition

Uppsatsens inledande kapitel innehåller beskrivningar om vad som ska undersökas. Först ges en kort bakgrund som följs av problemformuleringen. Därefter följer en redogörelse för syftet med uppsatsen och dess frågeställningar. Efter detta presenteras den tidigare genomförd forskning och kapitlet avslutas med en beskrivning av hur uppsatsen är disponerad.

I kapitel två beskrivs hur undersökningen ska gå till. Kapitlet inleds med teoriansknytning till marin diplomati som följs av en redovisning av valda marina tänkare. Avslutningsvis skildras den metod som används i uppsatsen.

I kapitel tre återfinns den kvalitativa textanalysen av valda marina tänkares verk. Genom att operationalisera textanalysen utkristalliseras tre övergripande kategorier. Kapitlet avslutas med en beskrivning av dessa kategorier samt vilka begrepp som finns kopplade till dessa.

Kapitel fyra hanterar fallstudien den svenska Ålandsexpeditionen 1918. Kapitlet inleds med en redogörelse för och en beskrivning av de aktörer som återfinns i fallstudien. Därefter följer en skildring av den svenska Ålandsexpeditionen 1918. Den svenska Ålandsexpeditionen analyseras med utgångspunkt från operationaliseringen av den marina teoribildningen. Hur de svenska marinstridskrafterna användes under Ålandsexpeditionen utvärderas och sorteras in i de tre kategorierna.

Kapitel fem är uppsatsens sista kapitel. Där förs en sammanfattande diskussion och förslag på fortsatt forskning ges.

2. Teori och metod

2.1 Teori

I vetenskapliga sammanhang talar man om normativa och deskriptiva teorier. Skillnaden mellan dessa är att normativa teorier talar om hur något bör vara, exempelvis hur ett samhälle bör organiseras, medan deskriptiva teorier talar om hur något är, exempelvis talar evolutionsteorin om hur arterna har utvecklats.⁷

Då jag avser att undersöka om marin diplomati har påverkat skeendet i ett visst fall är det en deskriptiv teori om marin diplomati som kommer att användas.

Vetenskapliga teorier utvecklas efterhand som vi får en bättre insikt i hur vår värld är uppbyggd och fungerar. Torsten Thurén konstaterar t.ex. att vetenskapen söker sanningen och att den ständigt går framåt.⁸ Detta gäller naturligtvis även teorin om marin diplomati.

Det aggressiva sättet att bedriva diplomati som går under begreppet kanonbåtsdiplomati har genom åren förändrats, det vidare och mer neutrala begreppet marin diplomati är det som ofta används idag. Geoffrey Till beskriver marin diplomati som en verksamhet som befinner sig mellan genomförandet av stridsoperationer och humanitära operationer. Med stridsoperationer avses operationer som sker i krig och humanitära operationer genomförs för att hjälpa länder som drabbats av exempelvis en naturkatastrof.⁹

Att göra åtskillnad på krigshandlingar och marin diplomati är logiskt då militära operationer har ett övergripande militärstrategiskt syfte till skillnad från marin diplomati som har mer inslag av hot eller avskräckning. Däremot anser jag att deltagandet i humanitära operationer också kan ha inslag av marin diplomati, i en stödjande form.

Marin diplomati förutsätter också någon form av dialog mellan parterna, eftersom det är svårt att förutse hur en kontrahent analyserar och reagerar på en händelse är det också svårt att kategorisera de olika delarna av marin diplomati. De indelningar som gjorts får anses vara de olika storheter som kan identifieras, gränserna mellan dessa storheter är suddiga och oklara samtidigt som det inom varje storhet finns flera olika nivåer eller grader av marin diplomati.

Fortsättningsvis i uppsatsen definieras marin diplomati som den verksamhet som kan bedrivas av marina stridskrafter i utövande av ett lands säkerhetspolitik, undantaget de handlingar som sker när nationer är i krig med varandra.

De författare som jag avser att använda för teoribildningen är James Cable och Edward N. Luttwak. Huvudskälet för detta är de betraktar marin diplomati ur två olika

---

⁷ Bjereld Ulf, Demker Marie, Hinnfors Jonas, *Varför vetenskap*, Lund, Studentlitteratur AB, 3:e upplagan, 2009 sid 77

⁸ Thurén Torsten, *Vetenskapsteori för nybörjare*, Malmö, Liber AB, 1991, sid 10

⁹ Till, 2004, sid 276-277

perspektiv, Cable ur ett mer uppdragsstyrt perspektiv d.v.s. marina styrkor används i syfte att uppnå något. Luttwak har ett annat perspektiv som är mer analytiskt och kan kallas påverkansstyrt. Med det menas att marina styrkor påverkar andra parter oavsett om det är menat att påverka dem eller inte.

James Cable (1920-2001) kan betraktas som en förgrundsfigur inom den moderna teoribildningen av marin diplomati. James Cable tjänstgjorde i the Royal Signals och därefter arbetade han på det brittiska utrikesministeriet som diplomat i såväl Europa som i Sydamerika och mellersta östern. I slutet av 1960-talet började han att studera på the *Institute for Strategic Studies* i London.

Han utgav 1971 boken *Gunboat Diplomacy 1919-1979* som fick ett stort genomslag i läsekretsen och har utgetts i flera utgåvor. Cable's stora förtjänst är indelningen av marin diplomati i fyra olika grupper som tydliggör att marin diplomati kan ha olika händelseförlopp och syften beroende vilken politisk styrning som ligger bakom. Cable's utgångspunkt är således att det är den bakomliggande politiska bedömningen som renderar i ett visst uppträdande av nationens marina styrkor. Den bok som används i uppsatsen är den tredje utgåvan som heter *Gunboat Diplomacy 1919-1991* och utkom 1994.

Edward N Luttwak (1942-) utexaminerades från London School of Economics 1968 och började därefter studera på John Hopkins University i Washington. Där tog han en filosofie doktors examen i internationella relationer. Efter det arbetade han som konsult åt bl.a. det amerikanska försvarsdepartementet, National Security Council och State Departement. 1974 utgav han boken *The political uses of Sea power* där han lanserar sin Theory of Suasion.¹⁰

Luttwaks teori är ett genmäle mot Cable's taxonomi som Luttwak är kritisk till. Luttwak anser att grunden för marin diplomati är att påverka en motpart i hans sätt att tänka och agera, och inte i första hand genom fysisk våldsanvändning. Han anser att marina styrkor som förflyttar sig på haven påverkar olika parter oavsett om detta är meningen eller inte. Följden av detta är att det krävs en djupare politisk analys av hur ett lands marina styrkor uppfattas av omvärlden när de utnyttjas.

2.2 Metod

Den kvalitativa metoden är den som kommer att användas i uppsatsen, närmare bestämt en den kvalitativa textanalysen. Textanalysen genomförs på två utvalda böcker som handlar om marin diplomati. Den kvalitativa textanalysen syftar till att ur de båda böckerna härleda begrepp och kategorier som kan användas för att dela upp och värdera empirin. De kategorier som analyseras fram kommer att innehålla begrepp som fastställer ramarna på kategorin, syftet är att åstadkomma en tydlig skillnad mellan kategorierna. I arbetet med textanalysen kommer omständigheter som berör eller kan beröra småstater och deras användande av marina styrkor att ligga i fokus. Resultatet av detta arbete syftar till att kunna besvara den första frågeställningen:

Vilka kategorier inom marin diplomati går att tillämpa på en småstats marina stridskrafter?

---

¹⁰ <http://www.forward.com/articles/13515/> hämtad 2011-03-10

När de olika kategorierna är fastställda kommer de att användas för att dela in och gruppera empirin på ett lämpligt sätt. Metoden för att studera empirin är också det en kvalitativ textanalys och de kategorier som då framkommer används som ett raster som läggs ut över empirin. Empirin behandlar uppsatsens fallstudie, den svenska Ålandsexpeditionen 1918. Sverige representerar i fallstudien en småstat med marina stridskrafter som opererar i Östersjön samtidigt som två stormakter gör detsamma, stormakterna representeras av Tyskland och Ryssland.

Vad är det som definierar en småstat? Det är svårt att hitta en entydig definition av en småstat. Tommy Jeppsson och Inge Tjøstheim resonerar i sin bok *Militärstrategiskt tänkande i ett småstatsperspektiv* att en småstat inte har de egenskaper som karaktäriserar en stormakt.¹¹ Det är en intressant angreppsvinkel på begreppet småstat men kräver då en definition av stormakt. Den största skillnaden mellan en stormakt och en småstat är deras säkerhetspolitiska intressesfär, en stormakt har ett globalt säkerhetspolitiskt intresse jämfört med en småstat som har ett lokalt intresse. En annan stor skillnad är också vilka resurser som disponeras, då uppsatsen handlar om marin diplomati är det de marina resurserna som avses. En marin stormakt har större marina resurser än vad en marin småstat har. Resurserna som avses är de ingående delar som finns i ett lands militära marina organisation, exempelvis fartyg, sjömän/soldater, vapensystem, ledningssystem, sensorer mm. En tydlig skillnad i resurser är att en stormakt har tillgång till kärnvapen vilket inte en småstat har. Det gemensamma för både stormakt och småstat är den politiska viljan att utnyttja sina marina resurser.

Enligt ovanstående resonemang definieras en småstat av ett lokalt säkerhetspolitiskt intresse och som inte har tillgång till kärnvapen. De marina resurser som staten disponerar används aktivt för att påverka länder i sin omgivning. Sverige och de övriga nordiska länderna är ett bra exempel på småstater.

Fallstudien syftar inte till att historiskt återge allt som hände under den svenska Ålandsexpeditionen 1918, inte heller kommer varje aspekt av olika tilldragelser att belysas. Syftet med fallstudien är att kunna analysera fram olika kategorier inom marin diplomati och det är ur den synvinkeln fallstudien ska betraktas.

Genom att analysera empirin, med kategorierna som mina glasögon, avser jag att finna de faktorer som påverkat det svenska agerandet och som haft betydelse för det händelseförlopp som utspelade sig. Dessa olika faktorer ligger sedan till grund för att dra olika slutsatser. Slutsatserna ligger sedan till grund för att besvara den andra frågeställningen:

Hur kan en småstat använda sig av dessa kategorier?

Fördelarna med detta tillvägagångssätt, s.k. deduktion, är att ett antal begrepp eller kategorier kan skapas som sedan används för att söka förklaringar och orsakssamband i empirin. Deduktion innebär att slutsatser dras baserat på allmänna

---

¹¹ Jeppsson Tommy och Tjøstheim Inge, *Militärstrategiskt tänkande i ett småstatsperspektiv. En nordisk syn på militärstrategins roll*, Stockholm, Försvarshögskolan, 2005, sid 11

lagar och logiska resonemang. Är dessa slutsatser logiskt sammanhängande betraktas de som giltiga.¹²

Den kvalitativa metoden beskylls ibland för att ge utrymme för subjektiva bedömningar och personliga värderingar. För att undvika detta är valet av källor synnerligen viktigt. Kvaliteten på de begrepp och kategorier som analyseras fram är beroende av tidigare utgivna verks kvalitet varvid även detta påverkar valet av källor.

---

¹² Thurén, 1991, sid 23ff

3. Analys av Marin diplomati

3.1 James Cable

Gunboat Diplomacy 1919-1991.

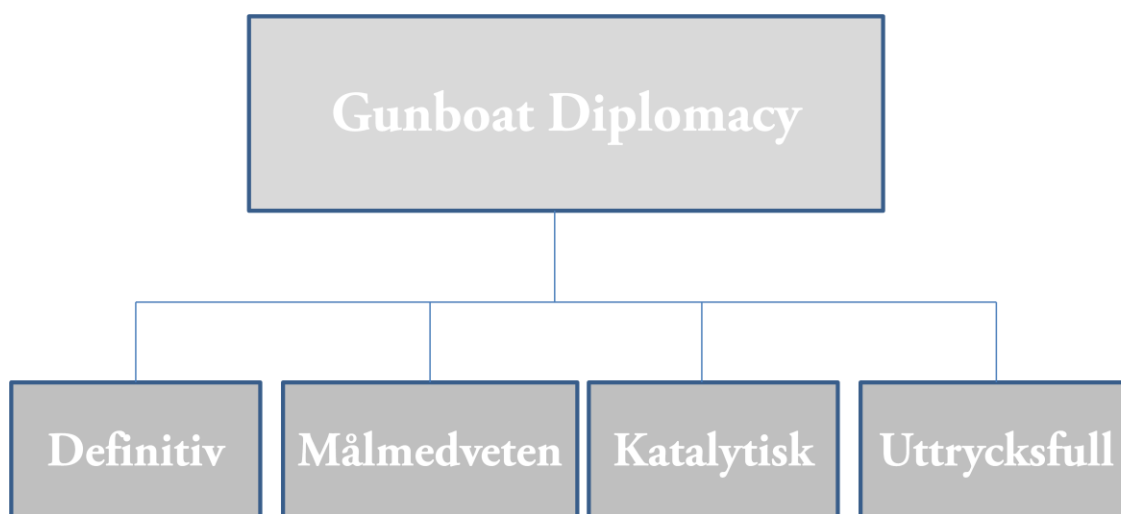
James Cable delar in marin diplomati i fyra kategorier som benämns *Definitive Force*, *Purposeful Force*, *Catalytic Force* och *Expressive Force*. Dessa kategorier har översatta till svenska av Jerker Widén och Jan Ångström i deras bok *Militärteorins grunder* och de svenska benämningarna är *definitiv*, *målmedveten*, *katalytisk* och *uttrycksfull*.¹³ Fortsättningsvis i uppsatsen kommer den svenska benämningen att användas.

Innan dessa kategorier beskrivs utförligare ska vi se hur Cable i sin bok definierar kanonbåtsdiplomati:

*Gunboat diplomacy is the use or threat of limited naval force, otherwise than as an act of war, in order to secure advantage, or to avert loss, either in the furtherance of an international dispute or else against foreign nationals within the territory or jurisdiction of their own state.*¹⁴

Det är viktigt att konstatera att Cable anser att marin diplomati är något som pågår i fredstid eller mot en nation som man inte är i krig med. Syftet är att erhålla någon form av fördelar eller begränsa skadeverkningar. Detta stämmer bra överrens med definitionen av marin diplomati som används i uppsatsen, se kap 2.1 Teori. Trots bokens titel och att Cable använder ordet kanonbåtsdiplomati betraktar jag det som om han skriver om det vidare begreppet marin diplomati.

Med detta klarlagt ska vi titta närmare på de fyra kategorierna.

¹³ Widén Jerker och Ångström Jan, *Militärteorins grunder*, Stockholm, FM, 2005, sid 216-217

¹⁴ Cable James, *Gunboat Diplomacy 1919-1991*, London, The Macmillan Press Ltd, 1994, sid 14

Kategorin *definitiv* syftar till att lösa ett problem, inte att övertala någon till att göra något.¹⁵ Vid användandet av våld måste den avdelade styrkan ha möjlighet att lyckas med uppgiften, oavsett vad motståndaren kan tänkas vidta för motåtgärder. Motåtgärder kan vara allt från tyst medgivande via protester till fysiskt motstånd med eller utan vapen. Motåtgärderna kan bara vara en reaktion på ett händelseförlopp, inte att det i förväg går att vidta motåtgärder inför ett bedömt händelseförlopp. *Definitiv* innebär att motståndaren står inför fullbordat faktum, det finns inget han kan göra för att undvika att saker sker.¹⁶

För att kunna ställa ett fartyg eller en grupp av fartyg inför fullbordat faktum krävs det lokal överlägsenhet på plats. För en småstat, som generellt har färre enheter och resurser än en stormakt, kan detta vara svårt. Är då kategorin *definitiv* enbart något för stormakter? Cable visar att så inte är fallet genom att exemplifiera detta med Nordkoreas kapning av fartyget *USS Pueblo* på internationellt vatten 1968.¹⁷

USS Pueblo var ett obeväpnat signalspaningsfartyg som ensamt genomförde ett spaningsföretag utanför Nordkoreas territorialvattengräns. Nordkoreanska patrullbåtar omringade fartyget, personal bordade och förflyttade fartyget in till nordkoreansk hamn. På plats blev USS Pueblo ställt in för fullbordat faktum och kunde inte göra annat än att följa de direktiv som gavs. I förlängningen blev nationen USA ställt inför fullbordat faktum då USS Pueblo hade förtöjts i Nordkorea innan några åtgärder för att motverka detta hann vidtas. USA blev tvungna att välja mellan att gå i krig eller att förhandla för att återfå besättningen.¹⁸

Exemplet visar att en småstat, som representeras av Nordkorea, kan lyckas att ställa en stormakt inför fullbordat faktum. Sannolikt är det inte möjligt för en småstat att ha framgång med detta igen, dels för att nationer har dragit erfarenheter från incidenten med USS Pueblo och inte lämnar svagt beväpnade enheter utan understöd, och dels för att det är svårt för en småstat att kunna upprätta lokal marin överlägsenhet.

Ett annat problem med kategorin *definitiv* är att motståndaren kan känna sig orättfärdigt behandlad, även om han ställs inför fullbordat faktum behöver inte detta förhindra honom inte att hämnas i ett senare skede. Om en sådan våldsspiral går för långt kan det leda till krig. För att undvika detta kan det ibland vara nödvändigt att öka våldet för att på så vis injaga fruktan hos motståndaren, han skräms till att inte hämnas.¹⁹

För en småstat kan det vara svårt att klara av detta med hänsyn tagen till resurser och förmågor. Det krävs också en uttalad politisk vilja att genomföra ett sådant uppdrag, det är rimligare att anta att sådana aktioner riktar sig mot en militärt svagare motståndare. Risken att en svagare motståndare ska hämnas är liten och möjligheten till att upprätta en lokal marin överlägsenhet är större. I dagsläget är kategorin *definitiv* lika effektivt som i äldre dagar, det kräver dock att angriparen kan

---

¹⁵ Cable, 1994, sid 24

¹⁶ Cable, 1994, sid 22

¹⁷ Cable, 1994, sid 14

¹⁸ Cable, 1994, sid 14

¹⁹ Cable, 1994, sid 24

backa upp ett i förväg bestämt handlingssätt med en därför avsatt styrka på rätt plats i rätt tid.²⁰

Kategorin *målmedveten* används för att påverka en nation till att ändra sitt förhållningssätt, inställning eller attityd till en viss företeelse eller situation. Den närvarande militära styrkan agerar inte hotfullt eller fientligt, det är närvaron av den som pressar motståndaren till att fatta ett beslut som annars inte skulle ha fattats. Beslutet kan gälla att göra någonting, avstå från att göra något eller ändra sitt beteende.²¹

Kategorin *målmedveten* inte lika direkt som kategorin *definitiv* och följaktligen inte lika tillförlitlig och ändamålsenlig. Detta beror på att hur väl *målmedveten* utfaller är beroende på vad motståndaren väljer att göra. För att lyckas med *målmedveten* behövs det någon form av samarbete från motståndaren. Antagonisten måste inse att det fördelaktigaste för honom är att följa de direktiv som ges, annars riskerar han repressalier. Följaktligen bör *målmedveten* i första hand riktas mot ledarskiktet hos en nation, eller organisation.²²

För en småstat kan det vara lättare att påverka en annan nation genom kategorin *målmedveten* än genom *definitiv*. *Målmedveten* ger motståndaren möjlighet att välja och då sätts hans vilja på prov, hans vilja att stå fast vid sin tidigare ståndpunkt. Att få motparten att ändra sin vilja kan ske med avskräckning eller övertalning, eller en kombination av bägge. En småstat kan genom att taktiskt skickligt placera sina marina enheter kraftsamla mot ett visst objekt. Samtidigt sker förhandlingar och andra påtryckningar som sammantaget ger effekten att opponenter ger med sig. Även i kategorin *målmedveten* är det sannolikt svårt för en småstat att kunna påverka en stormakt, en stormakt kan svara med samma mynt eller värre. Det är troligare att även sådana handlingar riktar sig mot en mer likställd eller svagare motståndare.

Kubakrisen 1962 är ett bra exempel där ett land med marina stridskrafter tvingar ett annat land att ändra sitt handlande. Kubakrisen visar också tydligt vilken påverkan politiska styrningar har på det taktiska uppträdandet. Vid blockaden mot Kuba vore det mest fördelaktiga taktiska uppträdandet att möta försöken till att bryta blockaden så tidigt som möjligt, detta i syfte att ha ett större manöverutrymme för åtgärder. Men president Kennedy beordrade fartygen att ligga närmare den kubanska territorialvattengränsen i syfte att ge Chrusjtjov tid att tänka igenom situationen.²³

Både *definitiv* och *målmedveten* används för att uppnå ett förutbestämt militärt eller politiskt mål, eller en kombination av dessa.²⁴ Men sjöstyrkor kan skickas ut på vagare grunder än så. Ibland uppstår det situationer i världen som det är svårt att förstå, än mindre möjliga att sja om hur de ska utvecklas. Ett sätt att kunna påverka

---

²⁰ Cable, 1994, sid 33

²¹ Cable, 1994, sid 33

²² Cable, 1994, sid 34

²³ Alison Graham och Zelikow Philip, *Essence of Decision Explaining the Cuban Missile crises*, Reading, Massachusetts, Longman, 1999, sid 231

²⁴ Cable, 1994, sid 46

är att ha en marin närvaro. En stat kan då skicka iväg sina marinstridskrafter vilka kan vara bra att ha till hands om utveckling sker i ofördelaktig riktning. Cable tar hänsyn till detta i sina två övriga kategorier *katalytisk* och *uttrycksfull*

Kategorin *katalytisk* kan beskrivas som en blandning av avskräckning och styrkeuppvisning beroende på ur vems synvinkel man tittar. Skillnaden mot *definitiv* och *målmedveten* är att det inte finns några konkreta uppgifter att lösa, det är närvaron som är det viktigaste. Vad man sedan vill använda denna närvaro till beror på hur situationen utvecklas.²⁵

Cable exemplifierar detta med den engelska sjöstyrkan som opererade i Östersjön 1918-1921. Order till styrkechefen, amiral Sinclair, med uppgift och syfte löd "to show the British flag and support British policy as circumstances dictate".²⁶ Genom att utnyttja sjöstridskrafternas mångsidighet och rörelseförmåga kan ett land snabbt förflytta marina stridskrafter till aktuellt område och väl på plats göra analyser och bedömningar av situationen.

För en småstat ger kategorin *katalytisk* bra möjligheter till att påverka händelserna, den marina styrkan behöver inte vara stor för att få effekt. Syftet och bakomliggande orsaker till agerandet kan hållas dolda, påverkansformen är mer raffinerad än i kategorierna *definitiv* och *målmedveten*. Risken för att förarga motparten är mindre och därmed ökar möjligheterna till att lyckas. Det finns också goda möjligheter till att anpassa uppträdandet efter rådande situation för att uppnå sina målsättningar. Mångsidigheten innebär att de marina stridskrafterna kan genomföra graderade insatser från endast närvaro till vapeninsatser.

Samtidigt är samspelet mellan den politiska och taktiska nivån viktig, en taktisk tillämpning i fel ögonblick kan förstöra hela operationen. Direktiven från den politiska nivån behöver vara tydliga och klara parallellt med att högste chef på plats behöver en viss handlingsfrihet för att inte hamna i trångmål. Fördelen med förtäckta syften och subtil påverkan blir paradoxalt nog även till en nackdel.

Kategorin *uttrycksfull* används för att uttrycka och ibland förstärka en nations politik. Ett av de vanligaste sätten att göra detta är genom örlogsbesök eller statsbesök. Dessa besök visar goda förbindelser mellan länderna och kan ligga till grund för fördjupade samarbeten. Andra användningsområden är att förflytta örlogsfartyg till ett visst område i syfte att framhäva en ståndpunkt, ge tyngd åt tidigare svaga argument eller för att påvisa ett ställningstagande.²⁷

För en småstat är kategorin *uttrycksfull* användbar, då kategorin inte inbegriper tvång, förhandlingar, övertalning eller någon form av våld. Även här kan syften och skäl vara dolda och svåra att genomskåda. Den politiska styrningen är tydlig då t.ex. örlogsbesök beslutas av den politiska nivån.

Tvetydigheter och oklarheter präglar både *katalytisk* och *uttrycksfull*. Det finns inte alltid ett bestämt syfte med att skicka marina stridskrafter till ett visst område. Orsakerna kan variera från att det finns en känsla av att något är på gång och man

---

²⁵ Cable, 1994, sid 46

²⁶ Cable, 1994, sid 47

²⁷ Cable, 1994, sid 62

inte vill avhända sig möjligheten att påverka situationen till att det helt enkelt kan vara bra att ha lite stöd i ryggen inför en förhandling.

Cable's indelning ger möjlighet att kategorisera den marina diplomatin och han täcker in hela våldsskalan från inget våld till dödligt våld. En marin operation kan tänkas använda sig av alla delar av Cable's taxonomi. Han anser också att dessa kategorier är bestående över tiden oavsett den tekniska och politiska utvecklingen. Cable uttrycker det på följande sätt: "The international kaleidoscope has shifted, but it is the patterns that are new, not their character."²⁸

Svagheterna i klassificeringen är att gränserna mellan de olika klasserna är vaga och luddiga, det är svårt att tydligt se när en kategori övergår till en annan. Det är också en brist att han inte djupare går in på vilka olika resurser som kan användas för att uppfylla de målsättningarna som kategorierna har. Slutligen tar inte Cable hänsyn till hur en opponent handlar i olika situationer och vilka konsekvenser detta kan medföra.

3.2 Edward N. Luttwak

Det finns ingen svensk översättning av Edward Luttwaks termer. Första gången termen nämns används den engelska benämningen som följs av min svenska översättning. Fortsättningsvis kommer sedan den svenska benämningen att användas.

The political uses of Sea power

Edward Luttwaks *Theory of Suasion, teori om påverkan*, tar hänsyn till och undersöker människors reaktioner och analyser av olika händelseförlopp. Teorins huvudtes är att alla parter, allierade, neutrala, fiendliga eller någon form av tredje part, påverkas vid användningen av militära maktmedel. Denna påverkan innebär att olika parter genomför analyser som i sin tur leder till någon form av ställningstagande och reaktion. Nödvändiga omständigheter för detta är att inblandade parter uppfattar vilka militära förmågor som finns tillgängliga och hur dessa förmågor påverkar deras beslutsfattande.²⁹

I dagens värld är politik och militär makt tätt sammansvetsade, i demokratier är det politiken som styr hur det militära maktmedlet ska användas. I stater som inte kan räknas till demokratier har militärer ett stort inflytande över politiken. I vissa fall är det militärer som även är politiker. Detta innebär att teorin omfattar såväl politisk som militär påverkan, all användning av militära maktmedel som används för att hindra en motståndare, genom att fysiskt begränsa hans rörelsefrihet eller avslöja hans planer, kommer att påverka hans uppträdande även om våld inte används och detta påverkar även tredje part.³⁰

Luttwak använder termen *Armed Suasion, militär påverkan*, som samlingsbegrepp i sin teori. *Militär påverkan* definieras enligt följande:

---

²⁸ Cable, 1994, sid 40

²⁹ Luttwak Edward N, *The political uses of Sea power*, Baltimore, The John Hopkins University Press, 1974, sid 6

³⁰ Luttwak, 1974, sid 6

*armed suasion defines all reactions, political or tactical, elicited by all parties –allies, adversaries, or neutrals – to the existence, display, manipulation, or symbolic use of any instrument of military power, whether or not such reactions reflect any deliberate intent of the deploying party.*³¹

Kort sammanfattat innebär det att *militär påverkan* manifesteras av andras reaktioner och utgör generella koncept som omfattar alla sådana reaktioner.³²

Nu bryter vi ner militär påverkan till *Naval Suasion, marin påverkan*, som kort och gott beskrivs enligt följande "Naval suasion refers to effects evoked by sea-based or sea-related forces."³³ Politiska bedömanden och beslut influerar i hög grad *marin påverkan*. Som beskrivits ovan består teorin om påverkan av bl.a. politiska reaktioner, att förflytta stora marina styrkor runt på världshaven kräver politisk fingertoppskänsla samt uppföljning. Nya inriktningar och beslut kan behöva tas, man måste också vara medveten om att motståndare uppfattar marinstridskrafter enligt sin egen förförståelse.

En stormakt uppfattar marina styrkor på ett annat sätt än en småstat, och det är småstatens perception som kan vara av betydelse för händelseutvecklingen i området. Politikerna i en småstat måste tolka och tyda marina stridskrafternas agerande enligt sin egen bästa förmåga och det innebär med stor sannolikhet att de inte varseblir samma signaler som avsändande stat avser att skicka.³⁴

Luttwak delar in marin påverkan i två huvudspår: *Latent Suasion, latent*, och *Active Suasion, aktiv*.

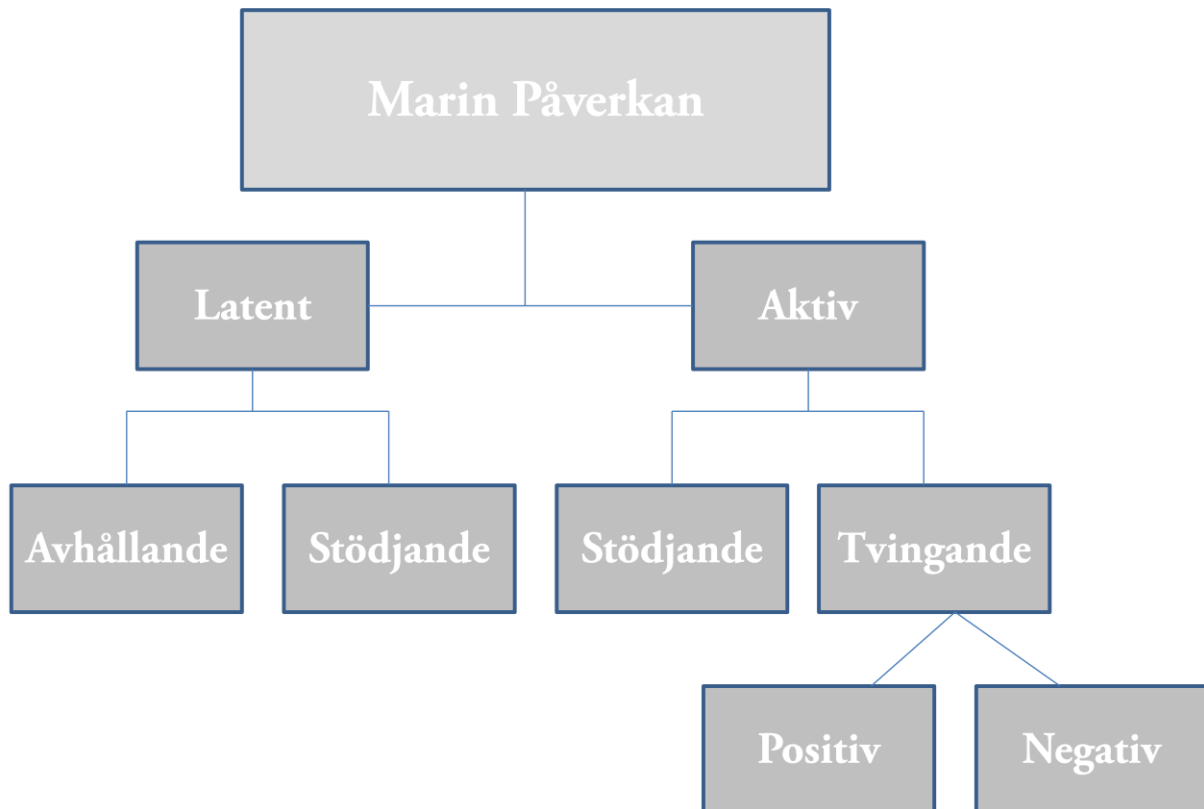
---

³¹ Luttwak, 1974, sid 10

³² Luttwak, 1974, sid 6

³³ Luttwak, 1974, sid 11

³⁴ Luttwak, 1974, sid 14

Latent handlar om de reaktioner som omedvetet framkallas vid användandet av marinstridskrafter enligt rutin. Det innebär att aktörer som inte är avsedda att bli påverkade blir det i alla fall. Teorin innebär påverkan på andras uppfattningsförmåga och reaktioner, inte egna aktioner eller intentioner. Detta innebär i sin tur att det är svårt att förutse vilket resultat som påverkan utmynnar i.³⁵

Generellt kan detta problem betraktas som större för en stormakt än för en småstat. En småstat använder sina marina stridskrafter i sitt närområde och påverkar således enbart länder i detta område. En stormakt använder sina marina styrkor globalt och kommer därmed ofta att påverka flera nationer. Ett exempel på detta kan vara en amerikansk hangarfartygsstyrka som förflyttar sig in i Medelhavet och där genomför ordinarie verksamhet enligt rutin. Hangarfartygsstyrkan kommer då sannolikt att uppfattas på olika sätt beroende på ur vems synvinkel man betraktar den. Förmodligen kommer några Medelhavsstater att se detta som någon form av hot eller möjligt hot samt av andra som ett stöd. För att göra åtskillnad på dessa två former delar Luttwak upp *latent* i två delar, *Deterrent mode*, *avhållande* och *Supportive mode*, *stödjande*.

Avhållande innebär ett underförstått hot mot en part som varseblir detta som ett hot. Som tidigare nämnt manifesteras militär påverkan av andras reaktioner vilket innebär att detta fenomen alltid kommer att uppstå och att det inte kan undvikas utan måste hanteras över tiden. Eftersom det inte går att säkert förutsäga hur en motpart kommer att agera finns det uppenbara risker för missförstånd mellan parterna. Det går inte heller att göra någon skillnad mellan krigstid och fredstid. I fredstid kan, i värsta fall, detta leda till krig och i krigstid så kan hotet öka eller minska.³⁶

³⁵ Luttwak, 1974, sid 7

³⁶ Luttwak, 1974, sid 12 ff

Den andra delen i *latent* är *stödjande*. *Stödjande* innebär en påminnelse eller uppmuntra för allierade att det finns möjlighet till hjälp vid behov. En allierad part kan få ett indirekt stöd genom blotta närvaron av den allierades marinstyrkor i området. Vanligtvis ses detta som något positivt, det kan dock finnas nackdelar. Närvaron av marina stridskrafter kan inspirera en allierad till en verksamhet som inte är önskvärd av de närvarande marina styrkorna.³⁷

Sammanfattningsvis kan man säga att *latent* ger den geografiskt mest spridda möjligheten till avskräckning eller stöd. Samtidigt kan latent åstadkomma oönskade sideeffekter som behöver hanteras. Det flexibla uppträdandet till sjöss med rätten att uppträda på fritt hav ger såväl för- som nackdelar. Det är viktigt att detta förstås av både politiska och militära beslutsfattare, Luttwak uttrycker det på följande sätt: "a modern oceanic fleet needs political radar as much as it needs the electronic variety."³⁸

Det andra huvudspåret i marin påverkan är *aktiv*.

Aktiv innebär varje avsiktligt försök att framkalla en reaktion hos olika parter, allierade, neutrala eller fientliga. Ett exempel är att förflytta en marinstridsstyrka som har förmåga att insätta militärt våld till ett område samtidigt som passande varningar utges. Detta i syfte att avskräcka en part i en konflikt att övergå till våldsamma handlingar. Återigen handlar det om att påverka andras handlingar och reaktioner.³⁹

Även *aktiv* delas, i likhet med *latent*, in i två delar *Coercive mode*, *tvingande*, och *Supportive mode*, *stödjande*.

Stödjande innebär ett stöd till en allierad part på något sätt, exempelvis är ett örlogsbesök är ett relativt enkelt sätt stödja en allierad part. Örlogsfartyg tilldrar sig alltid ett intresse när de ligger förtöjda, ett stort fartyg med synliga kanoner och sjömålsrobotar symboliserar makt och auktoritet. Ett annat exempel är att med en marin styrka ge ett verkligt bidrag till ett beslutat engagemang i en oroshärd⁴⁰, vilket kan exemplifieras med Sveriges bidrag till operation Atalanta utanför Somalias kust.

Tvingande innebär ett aktivt agerande för att få en motpart att göra som man säger. Luttwak beskriver två varianter av detta, han kallar dem *Positive*, *positiv*, och *Negative*, *negativ*. Båda två inbegriper hot om våld och varningar och båda kan vara underförstådda eller öppna.⁴¹

Negativ inbegriper begreppet avskräckning. För att en avskräckning ska fungera behöver motparten förstå sambandet mellan eget agerande och en vedergällningsattack samtidigt som han inte ska tveka om att motståndaren är beredd att ta till våld. Slutligen behöver båda parterna vara insatta i att hämndaktionen kommer innebära att större värden kommer att förstöras en dem som förstördes i attacken som utlöste vedergällningen.⁴²

---

³⁷ Luttwak, 1974, sid 13

³⁸ Luttwak, 1974, sid 14

³⁹ Luttwak, 1974, sid 17 ff

⁴⁰ Luttwak, 1974, sid 29

⁴¹ Luttwak, 1974, sid 25

⁴² Luttwak, 1974, sid 18

Ur ett stormaktsperspektiv är kärnvapenbestyckade ubåtar med förmåga att slå mot en fiende, den så kallade andraslagsförmågan, ett bra exempel på avskräckning. För en småstat finns inte detta alternativ vilket innebär att andra sätt att projicera makt måste till. Ett sätt är att ha fler och större fartyg ett annat är att ha bättre och kraftigare vapensystem, eller en kombination av ovanstående. För att lyckas med avskräckning måste en nation ha förmågan att projicera stor militär makt och förmågan mäts i relation till motståndarens förmåga. Resonemanget innebär att en småstat inte kan avskräcka en stormakt utan enbart andra småstater. Och de småstater som går att avskräcka behöver ha lägre militär förmåga än landet som står för avskräckningen. Detta kan vara ett skäl till att flera småstater, exempelvis Nordkorea och Iran, vill skaffa sig kärnvapen.

Positiv omfattar begreppet framtvingande. Enligt Luttwak är det lättare att avskräcka någon part från att göra något än att tvinga någon till ett visst handlande, han uppger två skäl för det:

1. Det är svårare att upphäva eller återkalla en order eller för sin del backa från en ståndpunkt än vad det är att hindra att beslutet fattas eller att ståndpunkten intas. Skälet till detta är den inneboende politiska eller militära drivkraften som startar vid genomförande av exempelvis en order.
2. Att bli tvingad att genomföra något mot sin vilja kan innebära en stor prestigeförlust såväl personligt som kollektivt. Om det är en politisk fråga kan detta betyda att personen eller partiet inte blir omvalda i nästa val.⁴³

Båda dessa faktorer måste medtas i den politiska bedömningen av situationen som man vill påverka. För att undvika att förlora ansiktet behöver inte personer agera rationellt, och det är just andras reaktioner, som sagts tidigare, som konstituerar teorin om påverkan.

3.3 Operationalisering av marin diplomati

3.3.1 Marin närvaro

De idéer och tankar som James Cable beskriver i sina kategorier *uttrycksfull* och *katalytisk* påminner mycket om dem som Edward Luttwak uttrycker i sin kategori *stödjande* under *aktiv*. Båda hävdar att det är vanligt att länder använder sina marina styrkor som ett instrument för att demonstrera den förda politiken. Detta sker öppet och kan ha många syften. I en konflikt kan närvaron av marina styrkor ge legitimitet till ställningstaganden i olika frågor. Genom de marina styrkorna kan en förhandlingsposition förbättras och tidigare tunna argument kan få en större tyngd. Marina styrkor bidrar till att konflikten kan lösas på ett sätt som är tillfredställande för hemmanationen.

Både Luttwak och Cable beskriver tillfällena då marin närvaro är önskvärd i ett område. Det politiska och militära syftet kan vara oklart eller inte precis definierat. Hur situationen i området kommer att utvecklas är svårt att prediktera men nationen har säkerhetspolitiska intressen där. Att då ha en marin närvaro innebär

---

⁴³ Luttwak, 1974, sid 25

handlingsberedskap att agera på olika utvecklingar. Hur den marina styrkan är sammansatt och vilka förmågor som finns är sekundärt. Det primära är att den marina styrkan är närvarande.

Marina styrkor används också för att visa sitt stöd till allierade. Ett örlogsbesök är ett öppet och starkt verktyg som skickar tydliga signaler om vänskap och samarbete. Samarbetet kan också visas genom att bidra med förmågor som den allierade nationen inte besitter eller är svag inom. Stödet kan rikta sig mot både den militära och civila sidan.

Ovan nämnda kategorier slås ihop till en och denna form av marin diplomati kommer jag att kalla för marin närvaro. Det centrala med kategorin marin närvaro är att förekomsten av marina styrkor i området inte är dold utan öppen. Det öppna uppträdandet ska signalera beslutsamhet och makt till en opponent, och om så är fallet stöd och hjälp till en allierad.

3.3.2 Marin tvångsmakt

Med marin tvångsmakt avses sådana aktioner som sker för att tvinga en motståndare att agera på ett visst sätt. Även här förekommer hot och varningar, att tvinga någon att göra något mot sin vilja kräver någon form av makt som man hotar att använda. Marina styrkor kan bidra med den makten. Alla kategorier inom marin diplomati utgår ifrån politiska styrningar, men när ett land avser att använda sig av marin tvångsmakt mot ett annat land blir den politiska styrningen mer påtaglig. Skälet till detta är att det inte i förväg går att förutse motpartens handlande. Det finns för stora risker för missförstånd och överilrat agerande. Marin tvångsmakt innebär ett aktivt agerande som i sin tur renderar i en motreaktion. För att vara framgångsrik i användandet av marin tvångsmakt krävs en god politisk fingertoppskänsla och hotet får inte vara vare sig över- eller underdimensionerat. Ett bra exempel på den politiska styrningen av marina styrkor är Kubakrisen då representanter för den politiska nivån direkt kunde tala med den taktiska nivån och enskilda fartygschefer i operationsområdet.⁴⁴

Ett underdimensionerat hot kan undergräva trovärdigheten samtidigt som ett överdimensionerat hot riskerar att förlama motståndaren så att han inte vågar göra någonting. Det är svårare att tvinga någon att ändra sig än att avskräcka honom från att vidta en åtgärd. Om en person eller en nation avstår från ett visst handlande kan de i efterhand hävda att det inte fanns något annat val, alternativet var för fruktansvärt. Om de däremot tvingas ändra uppfattning innebär detta ett beslutsfattande, detta beslut kan de behöva stå till svars för senare vilket kan innebära en prestigeförlust.

Tankegångarna kring marin tvångsmakt återfinns hos Cable i kategorierna *målmedveten* och *katalytisk*. I Luttwaks mer precisa indelning återfinns de i *aktiv*, *tvingande*, *positiv*.

De viktigaste att tänka på i kategorin marin tvångsmakt är att en opponent ska tvingas till en förändring. Detta sker genom aktivt handlande som i hög grad detaljstyrs av den politiska nivån. För att lyckas med marin tvångsmakt används marina styrkor som maktmedel kombinerat med hot och varningar.

---

⁴⁴ Allison & Zelikow, 1991, sid 231

3.3.3 Marin avskräckning

Med marin avskräckning avses sådana åtgärder som vidtas för att få en antagonist att avstå ifrån ett visst agerande. De marina styrkor som används måste ha förmåga till att använda dödligt våld samtidigt som de visar beslutsamhet och inte tvekar att ta till våld. Marin avskräckning förutsätter att det förekommer någon form av dialog mellan parterna, hot och varningar kan vara både öppna och underförstådda.

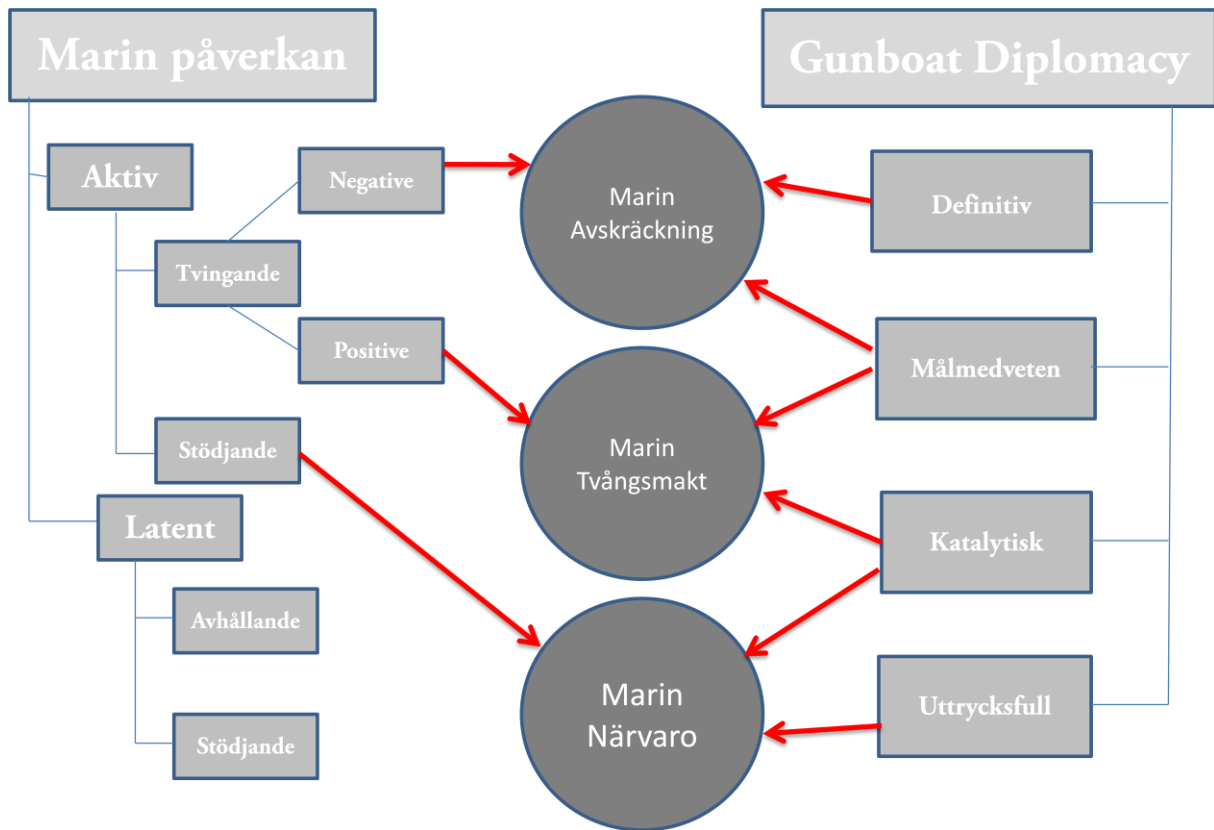
Motparten måste övertygas om att den vedergällning som han drabbas av, om han inte följer de direktiv som givits, kommer att vara väldigt våldsamt och urskilningslös. Marin avskräckning kan ses som ett mer passivt förhållningssätt jämfört med marin närvaro och marin tvångsmakt. Med det menas att så länge som antagonisten inte passerar gränsen för vad som är acceptabelt behöver det inte vidtas några åtgärder.

Liknande resonemang finns hos Cable i hans kategori *definitiv* och *målmedveten*. Kategorin *målmedveten* spänner över ett större område än vad som avses här med marin avskräckning. De delar i *målmedveten* som jag medtar i marin avskräckning är de som befinner sig i den övre delen av våldsanvändningen, d.v.s. hot och varningar som kan efterföljas av direkt fysiskt våld. De delar som ligger i den undre delen av våldsanvändningen kommer att hanteras i kategorin marin tvångsmakt.

Hos Luttwak återfinns resonemanget om avskräckning i delen *aktiv*. Luttwak är mer exakt i sina beskrivningar av de olika kategorierna än vad Cable är vilket innebär att *aktiv*, *tvångande*, *negativ* kan lyftas in direkt i min kategori marin avskräckning.

Kategorierna marin närvaro och marin avskräckning påminner mycket om varandra, det finns dock några avgörande skillnader. För det första inbegriper marin närvaro inte våldshandlingar eller några andra påtryckningsmedel. Det centrala med kategorin marin avskräckning är att förmå motståndaren att avstå från ett agerande. Detta görs genom uttalade varningar och hot om hämndattacker. Detta kräver kommunikation mellan parterna, något som inte nödvändigtvis finns i kategorin marin närvaro. För det andra kräver marin avskräckning en marin styrka som har förmågan att verkställa det uttalade hotet. I marin närvaron är det närvaron som är det primära, inte förmågan att projicera makt.

Bilden visar vilka delar av Luttwaks och Cable's teorier som har operationaliserats till mina begrepp marin närvaro, marin tvångsmakt och marin avskräckning.

En kategori i Luttwaks klassificering har inte behandlats, *latent*. *Latent* handlar om de reaktioner som marina stridskrafter framkallar när de genomför förflyttningar och övningar enligt rutin och normalbild. Betydelsen av detta är att alla nationers, oavsett om de är småstater eller stormakter, marina stridskrafter bedriver marin diplomati, vilket i sig kan vara riktigt. Uppsatsen avser att undersöka om dagens marindiplomatiska teorier går att tillämpa på en småstats marina stridskrafter genom en fallstudie. I fallstudien uppstår det ingen situation där kategorin *latent* är tillämpbar och därför kommer inte denna kategori att behandlas vidare.

4. Fallstudie Åland 1918

Den svenska Ålandsexpeditionen under första kvartalet 1918 skedde under en dramatisk tid. Sex aktörer är inblandade i Ålandskonflikten samtidigt som det första världskriget pågick för fullt. Utöver detta sökte ett land självständighet som följdes av inbördeskrig, i ett annat land genomfördes två revolutioner och ytterligare en nation hade sin tredje regering inom loppet av ett år. Mitt i detta ligger den lilla ögruppen Åland på en viktigt militärgeografisk plats i Östersjön. Jag kommer inledningsvis att gå igenom dessa sex aktörer för att klara ut hur läget var i Östersjön vintern 1918.

4.1 Aktörer

4.1.1 Sverige

När det första världskriget utbröt hösten 1914 leddes Sveriges regering av Hjalmar Hammarskjöld. Under de följande krigsåren var Sveriges riksdag oenig om hur politiken skulle bedrivas. I mars 1917 var motsättningarna mellan riksdag och regering så stora att Hammarskjöld blev tvungen att avgå.

Högerpolitikern Carl Swartz fick uppdraget att bilda en ny ministär. Men valet till andra kammaren i september 1917 fick vänstern stora framgångar och Swartz ministär valde att avgå. Efter flera turer kunde liberalernas ledare i andra kammaren Nils Edén bilda ny ministär. Som sjöminister i Edéns regering utsågs f.d. sjöofficeren och diplomaten Erik Palmstierna.⁴⁵

Under de sista månaderna 1917 diskuterades ålandsfrågan flitigt i såväl svensk press som inom regeringen. Vid två olika tillfällen kom Tyskland med ett erbjudande till Sverige som gick ut på att Tyskland skulle ockupera Åland för att därefter lämna över Åland till Sverige, Sverige tackade nej båda gångerna med hänvisning till neutralitetspolitiken.⁴⁶ Finlands självständighetsförklaring innebar att ålandsfrågan blev mer komplicerad och mångfacetterad. I den svenska regeringen fördes omfattande diskussioner om hur Sverige skulle förhålla sig till Finland, Tyskland och Åland, i början av januari 1918 beslutades att stödja den finländska frigörelsen från Ryssland. Ett av skälen till detta var att knyta Finland närmare Sverige och längre bort från Tyskland samtidigt som regeringen ansåg att detta handlande skulle ge Sverige ett fördelaktigare läge i ålandsfrågan.⁴⁷

En deputation från Åland uppvaktar regeringen och vill att Sverige ska ockupera Åland, samtidigt har Mannerheim, de vitas ledare och det självständiga Finlands överbefälhavare, skickat en representant till Sverige för att be om militär hjälp.⁴⁸ I februari svarar statminister Edén ålansdelegationen att den svenska regeringen ställer sig helt avvisande mot ett militärt ingripande på Åland. Men bara fem dagar senare gör den svenska regeringen en helomvändning i frågan. Skälet till detta är troligtvis en högljudd opposition samt de skräckreportage från Åland som

---

⁴⁵ *Nationalencyklopedin*, Höganäs, Bra Böcker AB, band 17, sid 535

⁴⁶ Rystad Göran, *In Quest of Trade and Security, The Baltic in Power Politics 1500-1990 Volume II 1890-1990*, Stockholm, PROBUS Förlag, 1995, sid 55-56

⁴⁷ Palmstierna Erik, *Orostud II 1917-1919*, Stockholm, Tidens Förlag, 1953, sid 120-121

⁴⁸ Palmstierna, 1953, sid 126-130

presenteras i svenska tidningar. Natten mellan den 13 och 14 februari lämnar svenska marinstridskrafter Stockholm med destination Åland.⁴⁹

4.1.2 Ryssland

Första världskrigets utbrott 1914 bidrog till att underminera förtroendet för tsaren och den ryska statsledningen. I februari 1917 gick den militära garnisonen i St: Petersburg samman med svältande och krigströtta arbetare i ett allmänt uppror. Den breda uppslutningen blev för mycket för tsaren som abdikerade, februarirevolutionen var ett faktum.

Maktkampen fortsatte dock där arbetarrörelsen hade organiserat sig i bolsjevikpartiet under ledning av Lenin. Natten till 7 november 1917 intog bolsjevikpartiet Vinterpalatset i St: Petersburg och störtade den provisoriska regeringen. Efter denna kupp, kallad oktoberrevolutionen, ville Lenin så fort som möjligt avsluta kriget för Rysslands del. Den 2 december 1917 upphörde striderna på östfronten, den 15 december beslutades om vapenvila och fredförhandlingar påbörjades i Brest- Litovsk den 22 december. Fredsförhandlingarna drog ut på tiden och kunde avslutas först den 3 mars 1918.⁵⁰

I kriget mot Japan 1904-05 genomförde den ryska Östersjöflottan en halv världsomsegling till Vladivostok. Syftet var att undsätta Port Arthur och bryta den japanska belägringen. När den ryska flottan kom fram till Tsushima sundet väntade den Japanska flottan, i sjöslaget vann Japan en överlägsen seger och den ryska Östersjöflottan utplånades.

Detta innebar att den ryska huvudstaden St: Petersburg stod utan ett ordentligt försvar från sjösidan. För att förbättra försvaret påbörjades en utökning av det fasta kustförsvaret med en yttre linje som skulle gå mellan Åland-Åbo-Dagö och Ösel. Problemet med Åland var Ålandsservitutet från 1856 som förhindrade Ryssland från att bygga befästningar där.⁵¹ Ryssland försökte få Ålandsservitutet annullerat men misslyckades, mest beroende på Storbritanniens ovilja att gå ryssarna tillmötes.

Situationen förändrades i och med utbrottet av det första världskriget, Storbritannien och Frankrike gav Ryssland handlingsfrihet att själva fatta beslut i Ålandsfrågan. När kriget mot Tyskland började gå dåligt för Ryssland 1915 påbörjades byggnationen av fasta kustbefästningar på Åland. Arbetet med utbyggnaden av befästningarna avbröts i och med februarirevolutionen 1917.⁵²

4.1.3 Finland

När det första världskriget utbröt hade Finland inga egna trupper och stod militärt utanför kriget. Kriget innebar att många utländska handelsförbindelser bröts och Finland blev mer och mer beroende av Ryssland för sin livsmedelsförsörjning. Det började gro ett missnöje gentemot Ryssland och fler och fler röster höjdes för ett väpnat uppror mot de ryska härskarna.

---

⁴⁹ Stjernfelt, 1991, sid 133

⁵⁰ Hela stycket om Ryssland har hämtats ifrån Nationalencyklopedin, 1991, band 7 sid 244-245 och band 16 sid 130

⁵¹ Ålands kulturstiftelse, *Internationella avtal och dokument rörande Åland 1856-1992*, Mariehamn, Ålandstryckeriet, 1993, sid 87

⁵² Stjernfelt, 1991, sid 16

Februarirevolutionen i Ryssland 1917 förändrade det politiska läget, och när bolsjevikpartiet med Lenin i spetsen genomförde oktoberrevolutionen och tog makten i Ryssland såg finnarna sin chans och utropade Finland som självständig stat den 6 december 1917. Vid erkännandet fanns det ungefär 40000 ryska soldater samt enheter ur Östersjöflottan i Finland. Bolsjevikregeringen i Ryssland ville ha kvar dessa trupper då världskriget fortfarande pågick. Den borgerliga sidan i Finland var oroade sig för att de ryska trupperna skulle gå ihop med socialisternas röda garden. Lantdagen förklarade därför de borgerliga skyddskårerna för Finlands armé och utsåg general Gustaf Mannerheim till befälhavare.

Den 28 januari avväpnades de ryska garnisonerna i Österbotten av skyddskårer ledda av general Mannerheim, samma dag gjorde de röda statskupp och tog makten i Helsingfors, den lagliga regeringen flydda till Vasa. På detta sätt inleddes det finska inbördeskriget mellan de röda och de vita. Inbördeskriget avslutades i början av maj 1918 med de vita och general Mannerheim som segrare. Men under den svenska Ålandsexpeditionen februari till mars 1918 pågick inbördeskriget och såväl de vita som de röda ingick som aktörer.⁵³

De vita

I Åbo höll de vita på att organisera en armé av befintliga skyddskårer, många män sökte sig hit och det samlades många personer i Nystad nordväst om Åbo. Totalt fick man ihop ca 600 man och kåren kallades för Nystadskåren, Problemet för Nystadskåren var beväpningen, totalt disponerades en kulspruta och ca 115 gevär med 10 patroner vardera.⁵⁴

Styrkan kunde inte landvägen nå Mannerheims styrkor i norr då den befann sig på fel sida om den röd-vita fronten, kårledningen beslöt att försöka nå Mannerheim via ön Kumlinge i Ålandsarkipelagen. På kvällen den 7 februari gav sig Nystadskåren av ut på isen mot ön Kumlinge som nåddes den 10 februari. Väl framme kunde kåren vila upp sig i tre dagar vilket innebar att man organiserade sig bättre och genomföra mindre övningar. På Kumlinge fick man höra talas om den planerade åländska resningen mot ryssarna, och kårledningen beslutade att fortsätta mot Åland och där besegra ryssarna och ta deras vapen. Den 14 februari steg Nystadskåren iland på Ålands östra sida beredda att genomföra sin plan.⁵⁵

De röda

Sannolikt fick rödgardisterna i Åbo höra talas om Nystadskårens ankomst till Åland samma dag eller senast dagen efter. En rödgardistkår på 600 man organiserades för att överskeppas till Åland. Uppgiften var att skydda ålänningarna från Nystadskåren samt att besätta Åland. Rödgardistkåren skulle underställas Ålandsgarnisonens ryska militärbefälhavare och skulle återvända till Åbo så snart som de vita hade besegrats. Varför man fattade dessa beslut är inte klarlagt men sannolikt är Nystadskårens uppdykande på Åland skälet. Den 16 februari åkte en förtrupp på 200 man på en isbrytare över mot Åland, transporten tog ett dygn. Huvudtruppen på 400 man anlände till Åland den 26 februari.⁵⁶

---

⁵³ Hela stycket om Finland har hämtats ifrån Nationalencyklopedin, 1991, band 6 sid 284-289, 299-301

⁵⁴ Stjernfelt, 1991, sid 23

⁵⁵ Stjernfelt, 1991, sid 23-24

⁵⁶ Stjernfelt, 1991, sid 24

4.1.4 Tyskland

På östfronten går det inledningsvis dåligt med förlust av Ostpreussen, men tyskarna återhämtar sig och tillsammans med Österrike-Ungern lyckas man trycka tillbaka ryssarna och erövra stora landområden. Tvåfrontskriget tärde på de tyska resurserna och man satsade på en strategi som gick ut på att beseгра ryssland på östfronten för att därefter kraftsamla på västfronten. Februarirevolutionen i Ryssland underlättade för tyskarna då inhemska ryska problem påverkade deras förmåga att genomföra stridsinsatser i kriget. I september 1917 anfölls Riga som intogs efter litet motstånd, östfronten flyttades nu längre in i Ryssland. Eftersom fredsförhandlingarna, som startade i december 1917, gick trögt anföll Tyskland ånyo med framgång, fronten flyttades ännu djupare in i Ryssland. Den nyinrättade bolsjevikregeringen med Lenin som ledare gav upp och ett fredsavtal undertecknades i Brest-Litovsk den 3 mars 1918.⁵⁷

Huvuddelen av den tyska flottan var bunden till Nordsjön och Atlanten där den engelska flottan var huvudmotståndare. Tyskarna hade dock en fördel, genom Kielkanalen kunde man snabbt förflytta flottenheter mellan Nordsjön och Östersjön, man kan säga att den tyska flottan kontrollerade de inre linjerna. Det ryska debaclet vid slaget mot Japan 1905 innebar att den tyska örlogsflottan hade en dominerande ställning i Östersjön under det första världskriget. Huvuduppgiften för den tyska flottan i Östersjön var att skydda handelsförbindelserna till sjöss, en av de viktigaste var malmtransporterna från Sverige till Tyskland som gick från norrlandshamnar via Ålandsförträngningen till Tyskland.⁵⁸

4.1.5 Åland

Februarirevolutionen 1917 innebar att tsarrysslands grepp om Åland försvann vilket i sin tur ledde till ett gryende hopp om återförening med Sverige hos ålänningarna. Handelsförbindelserna med Sverige hade fortsatt även under tsarens regim och det fanns ytterligare en stark förenande faktor, språket. Ålänningarna var rädda för att ett fritt Finland skulle innebära att den svenska minoriteten i landet skulle förtryckas.⁵⁹

Efter den finska självständighetsförklaringen genomfördes ett allmänt folkmöte på Åland. På mötet beslutades att man skulle utfärda en massadress som varje myndig person på Åland skulle få möjlighet att underteckna. Massadressen undertecknades av 7135 personer vilket motsvarade 96 % av den myndiga åländska befolkningen. En deputation bestående av fem man överlämnade massadressen till Gustaf V den 3 februari 1918 och senare på dagen fick de även företräde hos statsminister Edén och utrikesminister Hellner.⁶⁰

Sveriges regering tvekade men den utlösande faktorn till Ålandsexpeditionen var en artikel i tidningen Stockholms Dagblad onsdagen 13 februari 1918 som talade om

---

⁵⁷ Hela stycket om Tyskland har hämtats ifrån Nationalencyklopedin, 1991, band 7 sid 236-245

⁵⁸ Åhlund Bertil, *Svensk maritim säkerhetspolitik 1905-1939*, Karlskrona, Marinlitteraturföreningen, 1992, sid 108 ff

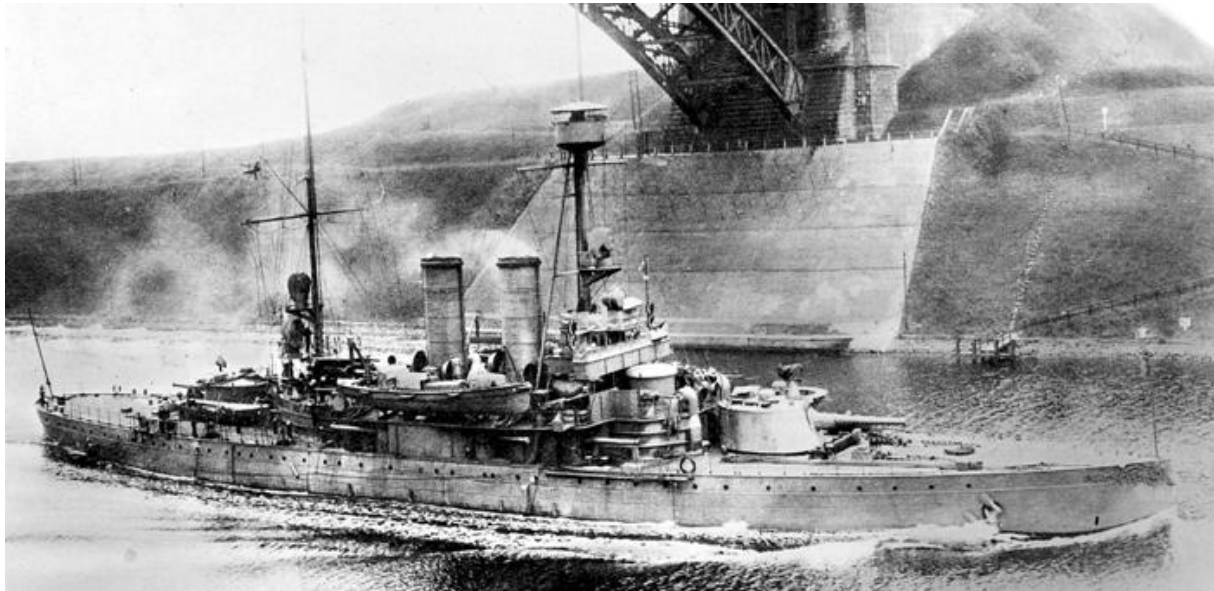
⁵⁹ Bring Ove, *Ålands självstyrelse under 80 år: Erfarenheter och utmaningar*, Mariehamn, Ålands landskapsstyrelse, 2002, sid 9-10

⁶⁰ Bring, 2002, sid 9 och Stjernfelt, 1991 sid 121-122

skräckväldet och blodbad på Åland. Det visade sig sedan att tidningsartikeln var överdriven.⁶¹

På Åland fanns den ryska garnisonen bestående av c:a 2000 man. Garnisonen var inställd på hemfärd i och med fredsförhandlingarna mellan Ryssland och Tyskland i Brest-Litovsk. Garnisonen bestod av flera nationaliteter, ukrainare, polacker, ester, letter och ryssar. Overksamheten bland soldaterna ledde till sjunkande motivation, tillsammans med den svaga ledningen utmynnade detta i bristande disciplin och organisatoriska problem. Garnisonen hade modern beväpning och god tillgång till vapen, kulor och krut. Garnisonen hade 10 fasta batterier samt rörligt fältartilleri, utöver det fanns en operativ flygstation och en marinbas med hög teknisk standard.⁶²

Kommendörkapten Harald Åkermark fick order om att bege sig till Åland,⁶³ han blev chef för expeditionen som bestod av ångaren *Runeberg* samt *Isbrytare 1*, ombord medföljde beväpnat manskap. Pansarbåten *Thor* avdelades som skydd för expeditionen.⁶⁴

HMS Thor

4.2 Ålandsexpeditionen

Den 14 februari 1918 ankrade de svenska fartygen upp utanför Eckerö. Vid ungefär samma tidpunkt steg Nystadskåran iland på östra delarna av Åland. Förhandlingarna om den ryska garnisonens utrymning och avveckling inleddes i stort sätt samtidigt av

---

⁶¹ Stjernfelt, 1991, sid 18-20 och Rystad, 1995, sid 61-63

⁶² Stjernfelt, 1991, sid 21-22

⁶³ General order, GO, N:r 78 H 13/2 1918

⁶⁴ Sjöförsvarets kommandoexpedition, Serie F 1 a, handlingar rörande Åland 1915-1921, Volym nr 1, *Ålandsuppgörelsen, Redogörelse över den under februari månad år 1918 under svensk förmedling överenskomna utrymningen av Åland från finska och ryska trupper jämte tillhörande aktstycken*, Kungliga Sjöförsvarsdepartementet, Stockholm 6 Mars 1918, Kungliga boktryckeriet P.A. Norstedt & söner, sid 12
Fortsättningsvis i uppsatsen kommer denna handling att benämnas Blå boken.

svenskarna och Nystadskåren fastän de var ovetande om varandra. I Godby, mitt på Åland, möttes representanter från Nystadskåren och den ryska garnisonen. Nystadskåren ville utväxla fångar samt att garnisonen skulle påbörja sin avveckling, det ryska motkravet var vapenvila. Dagen därpå utväxlades fångarna och ryssarna avstod NÖ delen av Åland som inkvarteringsområde för kåren. Vapenvilan förlängdes i flera omgångar till 17/2 kl 1800.⁶⁵

Under de svensk-ryska förhandlingarna uppdagades det för svenskarna att Nystadskåren fanns på Åland. Då läget blivit mer komplicerat än vad svenskarna först hade förmodat behövdes det tas ett större grepp om förhandlingarna. Det bestämdes att de slutliga förhandlingarna med alla berörda parter, Nystadskåren, ryska garnisonen, svenska expeditionen samt representanter för öbefolkningen, skulle hållas i Mariehamn den 16/2 under k Åkermarks ledning.⁶⁶

Med på mötet var också herr Vatslav Vorovsky. Vorovsky var Rysslands representant i Stockholm. Vorovsky hade tillfrågats om han kunde bistå med en fredlig utrymning av den ryska garnisonen på Åland och tackat ja. Vorovsky avseglade från Stockholm på jagaren HMS Vale som anlände till Eckerö på morgonen den 16 februari.⁶⁷

Förhandlingarna blev hetsiga, ingen sida ville ge med sig eller kompromissa och det var svårt att komma fram till några gemensamma ställningstaganden. När dagen led mot sitt slut hade inga större framsteg gjorts och det bestämdes att fortsätta nästa dag. Dagen efter, den 17/2, fortsatte mötet men avbröts på grund av att strider utbröt. På eftermiddagen hade den rödgardistiska förtruppen, c.a 200 man, från Åbo anlant. Nystadskåren anföll när vapenvilan utlöpte kl 1800 den 17/2. Godby intogs men kåren stoppades från vidare erövringar av rysk kulsprute- och artillerield. Rödgardisterna anslöt sig till den ryska garnisonen och tillsammans tågade dessa in i Mariehamn. Det svenska konsulatet fylldes med rädda ålänningar som sökte skydd under den blå-gula fanan.⁶⁸

På kvällen skickade fartygschefen på HMS Thor, k Starck, ett telegram till sjöminister Palmstierna där han begärde förstärkningar för att hindra fortsatta stridigheter samt för att få fart på förhandlingarna. I telegrammet underströks behovet av maktmedel, Starck begär initialt ett kulsprutekompani.⁶⁹

Ryssarna hade hotat att plundra och förstöra Mariehamn om Nystadskåren anföll och nu hade det skett. K Åkermark ansågs sig tvungen att agera och hotade med svensk militär vapenmakt. Hotet hjälpte och ryssar tillsammans med rödgardister lämnade Mariehamn ifred och tågade istället mot Godby för att återta staden. Detta föranledde en telegramväxling mellan den svenska styrkan på Åland och sjöminister Palmstierna. Palmstierna lät meddela att ett kulsprutekompani samt kustflottans två största fartyg var på väg.⁷⁰

---

⁶⁵ Stjernfelt, 1991, sid 33

⁶⁶ Stjernfelt, 1991, sid 32-33

⁶⁷ Blå boken, 1918, sid 3-4, 14

⁶⁸ Stjernfelt, 1991, sid 35

⁶⁹ Stjernfelt, 1991, sid 26 samt Blå boken, 1918, sid 22

⁷⁰ Stjernfelt, 1991, sid 34-35 samt Blå boken, 1918, sid 23

Den 18/2 avgick 1.pansarbåtsdivisionen från Karlskrona mot Åland på sjöministerns order, HMS Sverige och HMS Oscar II ankrade vid Eckerö 20/2 kl 1800. Högste befälhavaren för kustflottan, amiral Ehrensvärd, övertog ledningen av Ålandsexpeditionen. De svenska förhandlarnas behov av maktmedel hade tillförts, totalt disponerades tre pansarbåtar med sammanlagt 1200 mans besättning samt ett kulsprutekompani med 125 man.⁷¹

Den 19 februari påbörjades striden om Godby som slutade med att Nystadskåren segrade. Åter vid förhandlingsbordet visade sig ryssarna vara riktigt slipade, ryssarna hade också en order från det ryska överkommandot i Helsingfors att inte lämna ön innan Nystadskåren hade drivits därifrån. De ryska förslagen om avbrytandet av krigshandlingar var i praktiken ultimatum till Nystadskåren och ålänningarna, genom svensk medling om bl.a. det röda gardets avväpning och avfärd skrevs avtalet under. Fördraget innebar att Nystadskåren skulle evakueras omedelbart, den ryska garnisonen efter fem veckor. Ålänningarna och Nystadskåren skulle skyddas av svenskarna. Fördraget skrevs på den 20 februari, endast en dag efter slaget vid Godby, och snabbheten i detta beror mycket på Palmstiernas agerande med militära påtryckningar som medel.⁷²

Den 23 februari skeppades Nystadskåren från Åland till Hargshamn för vidare transport till Finland via Haparanda. Den 25 februari anlände infanteribataljonen från Göta Livgarde, sammanlagt 500 man.⁷³ Uppgiften för infanteribataljonen var att övervaka att fördraget åtföljdes, bevakning av viktiga anläggningar och skydd av civilbefolkningen på Åland.⁷⁴

Den ryska garnisonen bestod nu av hemlängtande, krigströtta och kringsträvande soldater och blev ett orosmoment för ortsbefolkningen. Stridigheterna höll på att flamma upp igen när det röda gardets huvudstyrka anlände den 26 februari. Men tack vare truppförstärkningarna kunde svenskarna nu lägga mer militär makt bakom orden. Den svenska beslutsamheten att genomdriva fördraget gjorde att rödgardisterna återvände till Åbo.⁷⁵

Läget stabiliserade sig på Åland men nya problem var på väg. Efter hemliga politiska förhandlingar mellan Tyskland och Finland bildades den 21 februari i Tyskland ett specialförband med namn Sonderverband Ostsee, syftet var att överskeppa en hjälpkår på 12000 man till Finlands västkust dvs. till Mannerheim och de vita. Den långa transportsträckan tillsammans med den ogynnsamma årstiden krävde då en mellanliggande etappstation - Åland. Specialförbandets Ålandsavdelning bestod av de två slagskeppen Westfalen och Rheinland samt olika hjälpfartyg. Ombord slagskeppen fanns en förstärkt jägarbataljon på c:a 1000 man. Förbandet ankrade upp bredvid de svenska fartygen utanför Eckerö den 5 mars. Instruktionen var att upprätta en stödjepunkt på Åland samt att ge befolkningen där skydd.⁷⁶

---

⁷¹ General order, GO, N:r 85 H 17/2 1918

⁷² Stjernfelt, 1991, sid 36-37

⁷³ General order, GO, N:r 92 H 22/2 1918

⁷⁴ Blå boken, 1918, sid 7-8

⁷⁵ Stjernfelt, 1991, sid 38

⁷⁶ Stjernfelt, 1991, sid 29-30

Dagen efter ankomsten möttes den tyske befälhavaren, amiral Meurer, Sveriges befälhavare amiral Ehrensvärd ombord på HMS Sverige. De beslutade att dela in Åland i två zoner, en tysk och en svensk samt att debarkering av tyska trupper skulle påbörjas den 7 mars. Detta var ett brott mot fördraget från 20 februari då ryssarna hade fått anstånd med 5 veckor för sin evakuering, men tyskarna hänvisade till fredsuppgörelsen i Brest-Litovsk den 3 mars som sa att Ryssland ska dra bort sina soldater från Åland och Finland. Dagen efter gick de tyska trupperna resolut in och avväpnade de ryska soldaterna och förde ombord dem på de tyska fartygen för avtransport. Svenskarna kunde inte göra annat än att stillatigande se på, tyskarna hade tagit över på Åland.⁷⁷

När tyskarna hade anlänt blev den svenska situationen tämligen komplicerad. Med tyskarnas närvaro på Åland stärktes den finska viljan att demonstrera att Åland tillhörde Finland. Efter att den tyska jägarbataljonen hade vidarebefordrats till det finska fastlandet tog finnarna över mer och mer på Åland. Mannerheim ville att finska områden skulle befrias av finska trupper. I mitten av mars tillsattes Hjalmar Bonsdorff som militärguvernör och tillförordnad landshövding på Åland.⁷⁸

Den tidigare svenska politiska handlingskraften avtog snabbt. Flera diskussioner om vad den svenska Ålandsexpeditionen hade för uppgifter och syfte förekom. Det beslutades att ta hem delar av Ålandsexpeditionen och de som kvarstannade skulle fortsätta att fullfölja fördraget från 20 februari, bl.a. genom hem transportera de som ville till sitt hemland via Sverige. Under mars och aprilskeppades sammanlagt c:a 850 personer från Åland till olika orter i Sverige.⁷⁹

HMS Sverige med amiral Ehrensvärd lämnade över befälet till fartygschefen på Oscar II, kk 1 gr John Schneidler, och lämnade Åland med delar av infanteribataljonen. Kustartillerikompaniet skulle kvarstanna.⁸⁰ I slutet av april var det svårt att motivera varför svensk trupp skulle kvarstanna på Åland, och när Mannerheim i mitten av maj sände över en finsk bataljon till Åland var det dags för Sverige att lämna Åland med resterande trupp. De sista delarna av den svenska Ålandsexpeditionen lämnade Åland ombord på HMS Oscar II i slutet av maj 1918.⁸¹

---

⁷⁷ Stjernfelt, 1991, sid 40

⁷⁸ Palmstierna, 1953, sid 427 samt gnisttelegram från HBK till sjöministern den 13/3

⁷⁹ Uppgifter om flyktingar D: nr 967 H.1918. 2/5

⁸⁰ General order, GO, N:r 118 och 119 11/3 1918

⁸¹ Stjernfelt, 1991, sid 134

HMS Oscar II

4.3 Marin närvaro

Sverige ville tydligt markera sin närvaro med marina stridskrafter på Åland. De första fartygen som avdelades till Åland, *Isbrytare 1* och ångaren *Runeberg*, beordrades att föra svensk örlogsflagga.⁸² När fartygen för örlogsflagga innebär det att deras folkrättsliga status är statsfartyg, dvs. de tillhör den svenska staten. Pansarbåten *Thor* beordrades att delta som militärt stöd.

En av fördelarna med marinstridskrafter är förmågan att transportera materiel och personal. Utöver stridfartygens egen besättning kan andra grupper av soldater eller sjömän medtas ombord för ett visst syfte. Ett exempel är att medta marininfanteri som landstiger för att säkra ett brohuvud eller för att rekognosera. När ME01 deltog i operation Atalanta medföljde ett VPD, Vessel Protection Team, ombord korvetterna HMS Malmö och HMS Stockholm. Huvuduppgiften var att borda och undersöka eventuella piratfartyg.

När marina stridskrafter ska visa marin närvaro är faktorerna tid, rum och styrka tätt sammankopplade. Vi inleder med att studera faktorerna tid och rum. Tidsfaktorn har en väsentlig påverkan på en operation men hanteras olika beroende på vilken nivå som avses. På den politiska och militärstrategiska nivån finns det två övergripande frågor. Hur ska den marina närvaron upprätthållas, ska den vara ständig, periodisk återkommande eller tillfällig? Den andra frågan är: under hur lång tid vill nationen demonstrera marin närvaro? På den operativa nivån handlar tidsfaktorn om hur lång tid det tar att förflytta sig från operationsområdet till hemmabaser samt hur länge de marina förbanden ska genomföra verksamhet i operationsområdet innan de blir avlösta. På taktisk nivå omsätts detta till mer detaljerade frågeställningar som hur lång tid det tar att förflytta sig från position A till B inom operationsområdet eller när en enhet behöver bli avlöst av en annan.

För rumsfaktorn gäller samma premisser som tidsfaktorn beroende på vilken nivå som åsyftas. Den politiska och militärstrategiska nivån beslutar om var någonstans operationsområdet befinner sig och hur stort detta är. Operativ nivå i sin tur delar in operationsområdet i olika delar i syfte att samordna den marina närvaron på ett effektivt sätt. Ett exempel är att koncentrera marina enheter till områden med många fartygsrörelser som t.ex. trånga passager eller ankoringspunkter för hamnar. På taktisk nivå kan enskilda enheter bli anvisade områden att uppträda i eller övervaka.

Tids- och rumsfaktorn påverkar tillsammans sammansättningen av förbandet. Om den marina närvaron är periodisk återkommande eller tillfällig kan det räcka med att ett förband finns i området under den stipulerade tiden. Ska det vara en ständig närvaro krävs en rotation av förbanden i operationsområdet. Ligger operationsområdet långt bort ifrån hemmabaser ställer detta högre krav på att förband finns tillgängliga under lång tid än om operationsområdet ligger nära. Ett stort operationsområde kräver fler fartyg för att demonstrera marin närvaro än ett mindre.

Den överordnade frågan som rör faktorn styrka är vilka resurser som finns tillgängliga. En gammal hederlig militär planeringsdevis är att det aldrig finns tillräckligt med förband för att lösa uppgiften. Således krävs det en kompromiss för att

---

⁸² Blå boken, 1918, sid 11

åstadkomma ett så bra resultat som möjligt. Styrkans sammansättning beror på vilka förband eller enheter som finns tillgängliga samt vilka förmågor dessa förband och enheter har. För att få ut bäst effekt med den marina närvaron krävs hög grad av flexibilitet och god anpassningsförmåga till den rådande situationen av den marina styrkan. Men ibland är inte heller styrkesammansättningen det viktigaste, stundom är det enbart den marina närvaron som betyder något.⁸³

För Sveriges del var det mycket fördelaktigt att genomföra Ålandsexpeditionen ur ett tids- och rumsperspektiv. Operationsområdet låg nära vilket betydde korta förflyttningssträckor mellan det och hemmabaserna. Förflyttningstiden räknades i timmar istället för dagar eller veckor. Tidsfaktorn medförde också att de marina stridskrafterna snabbt kunde förstärkas om behov uppstod, vilket det också gjorde. Operationsområdet var inte särskilt stort vilket gjorde det enklare att synas i och övervaka. Tack vare tids- och rumsfaktorn kunde den marina styrkan vara ständigt närvarande. Flexibiliteten i den svenska marina styrkan innebar att den kunde såväl uppgiftsmässigt som organisatoriskt anpassas efter hur situationen utvecklades.

Inledningsvis synes styrkefaktorn vara av karaktären att visa marin närvaro. Den marina styrkans sammansättning uttrycker en politisk vilja att agera utan att veta vad man ska agera på. Den marina styrka som inledningsvis avdelades till den svenska Ålandsexpeditionen speglar ett behov av marin närvaro utan något speciellt åliggande, uppgiften var visserligen humanitärt bistånd men det kunde ansetts som löst redan den 14 februari.⁸⁴

Den marina styrka som först avdelades hade inte tillräcklig förmåga för att hindra stridigheter mellan Nystadskåren och den ryska garnisonen förstärkt med rödgardister på Åland. Det medförda manskapet på *Runeberg* samt besättningen på *HMS Thor* betraktades inte som ett hot. Örlogsfartyg är mångsidiga plattformar med en mängd olika vapen och sensorer, för att effektivt kunna använda dessa fartyg krävs en välutbildad och övad besättning. Örlogsfartyg övar för att kunna hantera strid till sjöss. Då fartygen inte befinner sig under gång kan delar av besättningen frigöras för andra uppgifter. Under Ålandsexpeditionen befinner sig de svenska fartygen mestadels till ankars. Detta innebar att besättningarna kunde hjälpa till med viktiga uppgifter iland såsom exempelvis bevakning och patrullering.

Marin närvaro innebär att synas och sända signaler till omvärlden. Syftet är att påverka händelseförloppet till sin fördel. Vad hade Sverige för syfte med att visa denna närvaro? Vilka signaler ville Sverige signalera till sin omgivning? Och hur trodde politikerna att omvärlden skulle reagera på den svenska närvaron på Åland?

Expeditionen var inledningsvis av humanitär hjälpkaraktär vilket innebär att ålänningarna blir en naturlig mottagare då det är dessa som Sverige avser att hjälpa. Att den svenska styrkan var välkommen kom inte som någon överraskning. De meddelanden och den deputation som ålänningarna skickat till Sveriges regering samt resultatet av folkomröstningen visade tydligt var ålänningarnas sympatier låg. För de åländska invånarna blev den marina närvaron konkret och betydelsefull. Sverige erbjöd att transportera de som ville till svenskt territorium och därmed en säkrare miljö än den som förelåg på Åland. Ett annat exempel är när

---

⁸³ Se även diskussionen i kapitel 3.3.1 Marin Närvaro

⁸⁴ Stjernfelt, 1991, sid 20

Mariehamnsborna söker skydd vid det svenska konsulatet då strider, mellan det röda gardet och ryssarna på ena sidan och Nystadskåren på den andra, utbröt natten mellan den 17 och 18 februari.

Finnarna var inte lika förtjusta, tidigare begäran om hjälp från Mannerheim och den vita sidan samt de diskussioner som förts i svensk press hade skapat ett tryck på Sverige att stödja Finland med bl.a. förnödenheter och vapen. Sverige avstod från att stödja Finland med hänvisning till neutralitetspolitiken Eftersom Sverige inte meddelat sina avsikter innan fartygen skickas till Åland möttes detta med skepsis från finsk sida. Claes Gripenberg, Finlands förste diplomatiska representant i Stockholm, framförde synpunkten att Sverige inte ska lägga sig i finländska angelägenheter. Palmstierna besvarar detta genom att säga: "Ni önska ju vår hjälp i Finland. Vi ge den till Ålands befolkning. Är Åland icke finskt territorium?".⁸⁵

Den finska misstron mot de svenska avsikterna är förståelig, Finland vill behålla Åland och betraktar antagligen de svenska agerande som ett sätt att flytta fram sina positioner i det politiska spelet om Ålands framtida nationstillhörighet. Om ålandsfrågan skulle utmynna i en öppen konflikt mellan Sverige och Finland skulle Sveriges förhandlingsposition och legitimitet förstärkas om Sverige hade marina styrkor baserade på Åland.

Vilka signaler ville Sverige sända till Tyskland? Tyskland hade under hösten två gånger erbjudit Sverige att "få" Åland efter en tysk erövring, bägge gångerna avvisade Sverige erbjudandet med att säga att det stred mot neutralitetspolitiken.⁸⁶ Expeditionen till Åland kan ha haft som delsyfte att signalera handlingskraft och beslutsamhet. Det går också att tänka sig att Sverige ville visa tyskarna att ålandsfrågan inte behövde vara en tysk angelägenhet utan främst angick Sverige och Finland.

Politikerna i Ryssland blev inte särskilt glada när de fick rapporter om svensk marina styrkor på Åland. Tyskarna hade tidigare erövrat garnisonen på Ösel och nu var man på väg att förlora kontrollen över den andra viktiga försvarsanläggningen i Östersjön. Lenin blev upprörd över det svenska agerandet och krävde skyndsamt besked från den ryska Östersjöflottan om varför de inte hade vidtagit åtgärder mot den svenska styrkan på Åland.⁸⁷

Fallstudien visar att marin närvaro skickar signaler till andra aktörer i området, hur dessa signaler tolkas och vilka reaktioner närvaron framkallar går inte alltid att förutse. Varken Tyskland eller Ryssland reagerade på den svenska Ålandsexpeditionen med vapenskrammel och hot. Förutom den ryska garnisonen på plats syntes inga ryska stridskrafter till. När tyskarna anlände med sitt Östersjöförband var de artiga och samarbetsvilliga. Vad resulterade den svenska marina närvaron i? Hur utnyttjade Sverige den marina närvaron på Åland?

När det finns marina styrkor närvarande i ett område finns det goda möjligheter till att få en bra överblick över den rådande situationen och att samla in underrättelser. Genom svenska bevakningssoldater, fotpatruller, förhandlingar och täta kontakter

---

⁸⁵ Palmstierna, 1953, sid 136

⁸⁶ Palmstierna, 1953, sid 139 och Rystad, 1995, sid 54-55

⁸⁷ Stjernfelt, 1991, sid 29

med orsbefolkningen kunde en stor mängd information insamlas. Informationen bearbetades och analyserades för att fastställa en lägesbild. Genom dessa underrättelser hade den svenska styrkan goda insikter i "hårda" frågor som grupperingar, beväpning och förmåga till väpnad strid. Men också i "mjuka" frågor som utbildningsnivå och vilka intressen som styrde de olika parternas handlande. Sjöministern var personligen mycket involverad i Ålandsexpeditionen och ställde många frågor om hur situationen utvecklades samt krävde skriftliga rapporter.⁸⁸

Sverige hade goda förutsättningar att styra utveckling på Åland så länge som Tyskland och Ryssland inte var intresserade eller kunde påverka händelserna. Efter starten som var av human karaktär kunde Sverige snabbt bygga upp och koncentrera militär styrka, pansarbåtarna låg som fästningar i isen och kunde på så sätt projicera makt. Fartygen fungerade också som lednings och sambandcentraler mellan sjöministern i Stockholm och den del av styrkan som var iland. Den svenska närvaron med marinstridskrafter innebar att Sverige var den aktör som hade störst förmåga att projicera makt på Åland, detta resulterade i ett huvudansvar för överläggningar och förhandlingar.

Vad går det att dra för slutsatser av detta? För att kunna dra nytta av sin marina närvaro behövs förmågan att projicera makt, hur stor den förmågan är statuerar också hur stor påverkansförmåga som finns, den som har störst förmåga påverkar också mest. Om en nation vill ha marina styrkor i ett område för att kunna påverka händelseförloppet behövs det ta hänsyn till andra styrkor i området. Den styrkan som sänds iväg behöver vara sammansatt så att eftersträvd effekt erhålls. En annan fördel med att vara närvarande med marina stridskrafter är att man kan snabbt agera om situationen förändras. Att Sverige varit medveten om att detta skulle kunna hända framgår av ordern till kommandörkapten Åkermark, i paragraf 4 står följande:

§4 Beroende på omständigheterna äger Ni vidtaga ändringar i de dispositioner, som i denna instruktion angivas, för att på lämpligaste sätt nå expeditionens mål.⁸⁹

Och i paragraf 11 gick det att utläsa:

§11 Kungl. Maj:t förväntar sig, att vid de tillfällen och oförutsedda händelser, som under utförandet inträffar av det Eder härigenom nådigst anförtrodda uppdraget kunna inträffa, men för vilka föreskrifter saknas, sådana åtgärder av Eder vidtagas, som bäst lämpa sig för vinnande av expeditionens ändamål och överrensstämma med flaggans värdighet.⁹⁰

Den svenska Ålandsexpeditionen uppdrag förändras från att inledningsvis ha varit humanitärt bistånd till en fredsmedlande roll. Detta blir tydligt då kommandörkapten Åkermark blir ansvarig för förhandlingarna om ryska garnisonens avveckling och röda gardet samt Nystadskårens avlägsnande från Åland. Här utnyttjade Sverige

---

⁸⁸ På krigsarkivet i Sjöförsvarets kommandoexpeditioners f d hemliga arkiv finns en låda med hundratals s.k. gnisttelegram som skickats mellan Ålandsexpeditionen chefer och sjöministern. Telegrammen behandlar många skiftande ärenden däribland underrättelser. Bl.a. efterfrågar sjöministern positioner, beväpning och bemanning på ryska spaningsstationer på Åland.

⁸⁹ Blå boken, 1918, sid 11

⁹⁰ Blå boken, 1918, sid 12

närvaron av sina marina stridskrafter och dess förmåga att projicera makt till att placera Åkermark på en viktig och mäktig position. Förhandlingarna skedde i Mariehamn med start den 16 februari, förhandlingarna drog ut på tiden och fortsatte den 17 februari. Då rödgardisternas förpatrull landsteg på Åland utbröt stridigheter mellan dessa och Nystadskåren.

Konfrontationen utvisar att det inte bara räckte med de närvarande svenska marina styrkorna och förhandlingar, kraftigare maktmedel måste till för att avbryta stridigheterna. I och med detta lämnar vi nu kategorin marin närvaro och går över till nästa kategori, marin tvångsmakt.

4.4 Marin tvångsmakt

Fartygschefen på *HMS Thor*, kk Starck, tyckte att förhandlingarna mellan Nystadskåren och den ryska garnisonen gick trögt, båda parter var aggressiva och motvilliga till eftergifter. Han skickade telegram till sjöminister Palmstierna och begärde förstärkningar, i telegrammet betonar kk Starck behovet av maktmedel för att få fart på förhandlingarna. Den svenska regeringen agerade snabbt och beordrade fler trupper och fartyg till Eckerö. Samspelet mellan den taktiska och den politiska nivån är tydlig. Den 19 februari anlände ett kulsprutekompani bestående av 130 man från kustartillerigarnisonen i Vaxholm. Den 20 februari ankrade Sveriges två största och bäst beväpnade pansarbåtar, *HMS Sverige* och *Oscar II* på redden utanför Eckerö. Det sista styrketillskottet var en infanteribataljon från Göta Livgarde som bestod av 500 man och som anslöt till den svenska Ålandsexpeditionen den 24 februari.⁹¹

Att dessa förstärkningar beviljades visar på ett stort svenskt politiskt intresse för Åland. Den tidigare uttalade humanitära delen fanns kvar men har kompletterats med en medlande och fredsmäklande roll. Ett av kategorin marin tvångsmakts kännetecken är hård politisk styrning.⁹² I telegrammen från sjöministern till kk Starck poängterar Palmstierna att förstärkningstruppernas uppgift var att skydda svenska undersåtar och ålänningar som sökte skydd på de svenska fartygen. Även de ryssar och de från Nystadskåren som ville transporteras till Sverige skulle omfattas av skyddet. Den svenska opartiska neutraliteten fick inte negligeras.⁹³

Ytterligare ett kännetecken i kategorin marin tvångsmakt är hot och varningar. Genom att hota med repressalier tvingas motståndaren att lyda. När stridigheterna utbröt ställde sig ryssarna på rödgardisternas sida och hotade med att plundra och förstöra Mariehamn. Ryska kanoner skulle användas för att ödelägga staden. För att förhindra detta hotade kk Åkermark med ett svenskt militärt ingripande. Enligt Bertil Stjernfelt slog Åkermark näven i bordet och sa:

Våra krigsfartyg ligga vid Eckerö. Landstigningstrupper är på väg. Vi har en flotta och en armé. Herr Vorovsky, som bor i Stockholm, har väl haft tillfälle att se, att vi har en armé och en flotta.⁹⁴

---

⁹¹ Stjernfelt, 1991, sid 24-26

⁹² Se även diskussion i kapitel 3.3.2 Marin tvångsmakt

⁹³ Stjernfelt, 1991, sid 26

⁹⁴ Stjernfelt, 1991, sid 35

Hotet togs på allvar och Mariehamn lämnades ifred, istället fortsatta den gemensamma truppen av ryssar och rödgardister mot Godby. Slaget vid Godby inträffade den 19 februari och Nystadskåren avgick med segern. Kustartillerikompaniets ankomst samma dag gav tyngd åt Åkermarks hot och tvingade de stridande parterna att återigen sätta sig vid förhandlingsbordet. Det fanns antagligen fler skäl till att striderna inte fortsatte men man ska inte underskatta betydelsen av att kunna backa upp sina ord med ett verkligt agerande. Trycket på parterna att lösa situationen med fredliga medel ökade när den svenska marina styrkan ytterligare stärktes av pansarbåtarna *HMS Sverige* och *HMS Oscar II* som anslöt de andra svenska fartygen utanför Eckerö.

HMS Sverige

Genom den svenska styrkeöverlägsenheten tvingas de båda sidorna till att komma överrens om en fredlig lösning. Den 20 februari skrevs fördraget om stridernas avslutande på och den svenska kontingenten fick ett huvudansvar för att uppgörelsen verkställdes.⁹⁵ Fredsfördraget gick i stora drag ut på att alla grupperingar skulle avväpnas och utrymmas från Åland. Nystadskåren avväpnades under överinsyn av svenskarna och transporterades därefter från Åland till Hargshamn för vidare transport till Finland via Haparanda. Rödgardisterna for tillbaka till Åbo och den ryska garnisonen fick fem veckor på sig att lämna Åland. Ryssarna fick dock ta med sig vapen och ammunition när de utrymde. Sveriges styrkor garanterade också ålänningar och Nystadskårens soldater skydd mot övergrepp.⁹⁶

De svenska styrkorna fick nu total kontroll över Åland. För att kunna kontrollera att fredsfördraget följdes anlades starkt beväpnade posteringar och regelbunden patrullering på Åland genomfördes. Svenska trupper bevakade inte bara Nystadskårens avväpning utan även ryska förråd och spaningsstationer. Den ryska

---

⁹⁵ Stjernfelt, 1991, sid 24-25

⁹⁶ "Fördraget om avbrytande av krigshandlingar å Åland" finns att läsa i Sjöförsvarets kommandoexpeditioners f d hemliga arkiv på krigsarkivet i Stockholm.

radiostationen i Mariehamn togs över av svenskarna och skyddade det svenska konsulatet förstärktes.⁹⁷

I efterhand går det att se att den svenska marina diplomatin genom tvångsmakt var lyckad. Åland pacificerades och efter striderna vid Godby den 19 februari 1918 har inga andra stridshandlingar förekommit på Åland. En förutsättning för det lyckade resultatet var den svenska styrketillväxten. Det är anmärkningsvärt att pansarskeppen *HMS Sverige* och *HMS Oscar II* sändes till Eckerö. *HMS Sverige* var den svenska kustflottans senaste fartyg och stolthet, hon överlämnades till flottan den 14 maj 1917 och blev flaggskepp för amiral Ehrensvärd som var högste befälhavaren för kustflottan.⁹⁸ Det fartyg som tidigare varit flaggskepp fick se sig passerad i fråga om storlek och beväpning. Det tidigare flaggskeppet var *HMS Oscar II*.

Varför skickades kustflottans två bäst beväpnade och största enheter för att förstärka den svenska Ålandsexpeditionen? Uppgiften som fartygen löste kunde ha lika gärna ha getts till andra fartyg t.ex. jagarna. Ett av skälen kan vara de osäkerhetsfaktorer som finns runt användandet av marin tvångsmakt som redogjorts för ovan. Ett annat skäl kan vara att Sverige ville signalera makt för att hindra Tyskland och Ryssland att blanda sig i verksamheten på Åland. Det för oss in på nästa kategori inom marin diplomati, marin avskräckning.

4.5 Marin avskräckning

Huvudsyftet med marin avskräckning är att få en motpart att avstå från att vidta vissa åtgärder. För att lyckas med marin avskräckning behöver en nation kunna projicera makt till den grad att kontrahenten inser att det finns för lite att vinna och för mycket att förlora på ett visst agerande. Marin avskräckning kan utövas på två huvudsakliga sätt. Det första sättet är aktivt och det andra sättet passivt.

En öppen och aktiv marin avskräckning syftar till att hindra en motståndare genom att förvägra honom möjligheten att nå sina mål. En underförstådd och passiv marin avskräckning används för stoppa ett handlande genom att hota med vedergällning som straff. En kärnvapen bestyckad ubåt är ett exempel på passiv marin avskräckning, ett annat exempel kan vara en amerikansk hangarfartygsstyrka. När hangarfartygsstyrkan patrullerar på världshaven utöver den passiv marin avskräckning. Om hangarfartygsstyrkan förflyttas till ett särskilt område för att projicera makt blir den istället ett exempel på aktiv marin avskräckning. I november 2010 avgav Nordkorea artillerield mot en ö i Sydkorea, militära mål träffades och civila dödades. USA visade sitt stöd till Sydkorea genom att omdirigera en hangarfartygsstyrka till västra Stilla havet, aktiv marin avskräckning.

När Sverige beordrade *HMS Sverige* och *HMS Oscar II* till Eckerö i februari 1918 kan det ha varit en form av aktiv avskräckning. Sverige ville visa militära muskler och avskräcka Ryssland och Tyskland från att intervensera på Åland. Aktiv marin avskräckning lyckas bara om motståndarna anser att ett ingripande är för kostnadskrävande. Eftersom Rysslands och Tysklands östersjöflottor var i krig med

---

⁹⁷ Stjernfelt, 1991, sid 37-39

⁹⁸ Hofsten von Gustaf, Waernberg Jan, *Örlogsfartyg Svenska maskindrivna fartyg under tretungad flagg*, Stockholm, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek, 2003, sid 124

varandra kan bedömningen från svensk sida ha varit att de inte hade tillräckligt med resurser för att engagera sig på Åland. Om så var fallet var den bedömningen fel.

När Tyskland meddelar Sverige att de tänker besätta Åland som stödjepunkt för materiel- och personaltransporter till Mannerheim i Finland väcker det bestörtning. Såväl den svenska regeringen som kungen protesterade vilt mot detta och begär att tyskarna ska ompröva sitt beslut. Men tyskarna håller fast vid sitt beslut och den 5 mars ankrar det tyska förbandet bredvid det den svenska styrkan utanför Eckerö.⁹⁹ Den tyska styrkan bestod av slagskeppen Westfalen och Rheinland, minsvepare, isbrytare och diverse hjälpfartyg.¹⁰⁰ Westfalen och Rheinland var tysklands första klass av s.k. Dreadnoughts och de var större än de svenska pansarskeppen och hade en tyngre beväpning.¹⁰¹

När den tyska styrkan anlände kunde de projicera mer makt än vad den svenska styrkan kunde göra vilket innebar Sveriges ledande ställning försvagades. När den svenska marin avskräckningen misslyckades behövdes inte *HMS Sverige* närvara mer på Åland. Sex dagar efter tyskarnas ankomst till Åland beordrades *HMS Sverige* till Stockholm, amiral Ehrensvärd lämnade över befälet för den svenska Ålandsexpeditionen till fartygschefen på HMS Oscar II, kk 1 gr John Schneider.¹⁰²

Varför misslyckades den svenska marina avskräckningen? För att kunna lyckas med marin avskräckning behövs det en klar politisk vilja till detta. I fallet med Ålandsexpeditionen präglades den politiska viljan av osäkerhet, kompromisser och svårigheter att fatta beslut. Inledningsvis var inte Sverige villig att överhuvudtaget engagera sig på Åland. Trycket från den politiska oppositionen, ålänningarna och den svenska pressen renderade i att regeringen blev tvungen att agera.

När väl det politiska beslutet togs var den inledande politiska mandatet endast humanitär hjälp. När detta visade sig inte vara tillräckligt behövdes beslutet omprövas och mandatet utökas, samtidigt som det politiska mandatet utökades behövde den svenska Ålandsstyrkan förstärkas. Ungefär vid denna tidpunkt blev den politiska viljan mer tydlig och distinkt. I utgivna ordrar och i telegramväxlingen mellan Ålandsexpeditionen och den svenska regeringen går det att se sjöministern Palmstiernas personliga engagemang. Fick han fria händer att hantera situationen

---

⁹⁹ Palmstierna, 1953, sid 138-140

¹⁰⁰ Stjernfelt, 1991, sid 30

¹⁰¹ HMS Sverige hade måtten 120x18x6 meter, hon deplacerade nästan 7700 ton och hade 430 mans besättning. Huvudbeväpningen var 4 stycken 28,3 cm pjäser i dubbeltorn, 8 stycken 15,2 cm pjäser i ett dubbelt och 6 enkeltorn samt 4 stycken 7,5 cm enkelpjäser.

HMS Oscar II var något mindre med måtten 98x15x5 meter och ett displacement på 4500 ton. 330 mans besättning och en huvudbeväpning bestående av 2 stycken 21 cm enkelpjäser och 8 stycken 15,2 cm pjäser i fyra dubbeltorn. Uppgifterna hämtade ur Hofsten von Gustaf och Waernberg Jan, *Örlogsfartyg Svenska maskindrivna fartyg under tretungad flagg*, Stockholm, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek, 2003, sid 122 och 124.

Jämför det med de tyska slagskeppen som båda hade måtten 145x27x9 meter och ett displacement på 20000 ton. 1130 mans besättning och en huvudbeväpning bestående av 12 stycken 28 cm pjäser i 6 dubbeltorn, 12 stycken 15 cm pjäser i enkeltorn samt 16 stycken 8,6 cm pjäser i enkeltorn. Uppgifterna hämtade på internet: <http://www.battleships-cruisers.co.uk/westfalen.htm> hämtad 2011-03-31, och <http://www.battleships-cruisers.co.uk/rheinland.htm> hämtad 2011-03-31.

¹⁰² General order, GO, N:r 118 och 119 11/3 1918

med en minimal inblandning från övriga ministrar? Frågan går inte att besvara utifrån de källor som använts i uppsatsen men det kan vara ett möjligt scenario.

Tyskarna förvånade om deras avsikter med Åland. Palmstierna blev mycket upprörd och ansåg att det kunde äventyra hela den svenska Ålandsexpeditionen. Den svenska kungen blev också upprörd och krävde en förklaring av von Lucius, den tyske ministern i Stockholm. Von Lucius meddelade då att om ryssarna utrymde Finland, Estland och Litauen kunde deras expedition till Åland inställas. Statsminister Edén och utrikesminister Hellner började överväga att kalla hem den svenska Ålandsexpeditionen. Palmstierna protesterade mot detta och ansåg att Ålandsexpeditionen skulle fortsätta. Det var först om övermäktigt våld verkligen hotade som Sverige borde retirera.¹⁰³

Då den politiska viljan att ta till militärt våld inte fanns innebar det att när tyskarna inte blev avskräckta kunde inte Sverige svara fortsätta med avskräckningen. Det finns ytterligare ett skäl till att den marina avskräckningen misslyckades. Sverige förfogade inte över tillräckligt starka marina resurser jämfört med Tyskland. De svenska pansarskeppen såg mäktiga och skräckinjagande ut när de var de största fartygen som låg ankrade utanför Eckerö. När de mer än dubbelt så stora tyska slagskeppen anlände var inte de svenska fartygen lika skräckinjagande.

---

¹⁰³ Palmstierna, 1953, sid 138-139

5. Sammanfattning

5.1 Sammanfattande diskussion

I kapitel tre genomförs analys av teorier kring marin diplomati. Genom operationalisering av analysen framträder tre kategorier inom marin diplomati som sedan fortsättningsvis används i uppsatsen. I och med operationalisering har uppsatsens första frågeställning besvarats:

Vilka kategorier inom marin diplomati går att tillämpa på en småstats marina stridskrafter?

Svaret är kategorierna är marin närvaro, marin tvångsmakt och marin avskräckning.

I och med detta kapitel kommer den andra frågeställningen att besvaras:

Hur kan en småstat använda sig av dessa kategorier?

5.1.1 Marin närvaro

Att närvara med marina styrkor är ett användbart sätt för en småstat att bedriva marin diplomati. Genom internationella överenskommelser om det fria havet som ger rätt till passage av trånga sund och oskadlig genomfart kan marina styrkor förflytta sig över hela jordklotet. Kategorin marin närvaro konstitueras av frånvaron av våld och hot om våld. Marin närvaro ger ur en politisk synvinkel också stor handlingsfrihet. Det är inte nödvändigt med ett politiskt detaljerat uppdrag utan uppdraget kan förändras över tiden och anpassas efter rådande situation. Med hänsyn till detta är närvaron av marina styrkor ur en säkerhetspolitisk synvinkel relativt riskfri.

Marin närvaro ger också en frihet i hur de marina styrkorna används. För att ha marin närvaro i ett område räcker det med ett örlogsfartyg. Till skillnad från marin tvångsmakt och marin avskräckning är det inte den marina styrkans förmåga som är det primära, utan närvaron. Det betyder att en marin styrka som demonstrerar närvaro kan organisatoriskt förändras över tiden utan att uppdraget äventyras. Men även närvaron mäts ur ett maktperspektiv, den nation som har flest fartyg närvarande med hög förmåga att projicera makt signalerar mer makt än de nationer som har färre enheter med lägre maktprojiceringsförmåga. Innebörden av detta blir att om en nation vill ha stora påverkansmöjligheter i ett område behöver styrkebidraget anpassas till andra nationers marina styrkor i området.

Sverige demonstrerar aktivt marin närvaro i Östersjön och Västerhavet. Det är naturligt då dessa omgivande vatten ingår i den svenska säkerhetspolitiska intressesfären. Svenska marina stridsförband uppträder regelbundet på svenskt territorialhav och närliggande fria hav. Exempel på detta är HMS Orions regelbundna närvaro i områden som Sverige anser vara intressanta.

När de baltiska staterna frigjorde sig från Sovjetunionen under 1990-talet visade Sverige sitt stöd för dessa nationer genom bl.a. örlogsbesök. Svenska marina förband har genomfört flera örlogsbesök i hamnar i såväl Estland, Lettland och Litauen. Ett annat exempel på stöd till de baltiska staterna är de

minröjningsoperationer som genomförts på deras territorialhav. Minröjningsoperationerna syftade till att rensa vattnen från materiel från de bägge världskrigen och Sovjettiden. Sverige har också bidragit med marina stridskrafter i de internationella missionerna utanför Libanons och Somalias kust.

Slutsatser av marin närvaro är att det är en kategori av marin diplomati som passar en småstat mycket bra. De marina resurserna kan användas på stridsekonomiskt och kostnadseffektivt sätt samtidigt som det ger goda möjligheter till att påverka sin omgivning. Politiskt ger kategorin marin närvaro möjligheter till flexibla lösningar då handlingsutrymmet är stort. Inledningsvis kan det politiska mandatet vara grumligt för att senare förtydligas om situationen kräver det. Det ger också valmöjligheter till att fortsätta med skarpare maktmedel om det skulle behövas eller att backa ur om situationen eskalerar och blir svårare att kontrollera.

5.1.2 Marin tvångsmakt

Att användande sig av marin tvångsmakt kan vara riskabelt då det inte går att förutsäga vad motståndarens motreaktion kan bli. En sidas intentioner och handlande kan tolkas av den andra sidan på ett annat sätt än vad som var tänkt. Motreaktion kan då bli en överraskning som i sin tur leder till ett handlande som motståndaren inte hade förutsett. På detta sätt kan det fortgå, det är lätt att fastna i denna spiral av aktioner och motaktioner och till slut har det gått så långt att ett krig har utbrutit.

Därför bör det finnas en gräns för hur långt i konfliktskalan man vill gå när marin tvångsmakt används som diplomatiskt tillvägagångssätt. Var går gränsen mellan marin tvångsmakt och krig? När denna gräns är definierad behövs det även en säkerhetsmarginal som syftar till att undvika misstag som kan leda till att ett krig startas. Ju större säkerhetsmarginalen är desto bättre är det. Går det sen att kommunicera säkerhetsmarginalen och gränsen till sin opponent minskar risken för ödesdigra missförstånd. Att omsätta detta tänkande till verkligheten är oftast svårt. Skälet till det är att det finns för många osäkra parametrar som påverkar en människas handlande. Prestige är exempel på en faktor som är svår att beräkna, prestige kan leda till ett överraskande och orationellt agerande.

En av de största utmaningar som finns i utnyttjande av marin tvångsmakt är att det är svårt att mäta dess effekt. Marin närvaro kan på sitt enklaste sätt mätas med att det finns marina styrkor i avsett område. Samma sak gäller för marin avskräckning, resurserna till vedergällning finns alltså tillämpas marin avskräckning. Med marin tvångsmakt är det svårare. Hur mäts en lyckad tillämpning av marin tvångsmakt? Det är givetvis beroende från fall till fall, men generellt kan sägas att det är svårt. Som exempel kan tas USA's anfall på Libyen 1986. Syftet var att tvinga Kadaffi att sluta stödja internationell terrorism. Flera experter på terrorism meddelar senare att Kadaffi's stöd till terroristgrupper hade minskat. 1988 exploderade ett plan ovanför Lockerbie i Skottland, Kadaffi har pekats ut som ansvarig för dådet. Var Lockerbie bombningen ett svar på bombräden mot Tripoli 1986? Om den var det går det att påstå att utnyttjandet av marin tvångsmakt hade misslyckats. Om den inte var det går det att påstå motsatsen? Slutsatsen är att det är svårt att direkt mäta resultatet av marin tvångsmakt, oftast är det först i ett senare skede som det är möjligt att få ett svar. Och ibland är inte ens det möjligt.

En annan slutsats är att den politiska viljan och styrningen är mycket viktiga. En nation behöver demonstrera en tydlig politisk vilja för att skapa bästa förutsättningar att lyckas med kategorin marin tvångsmakt. För att inte tappa kontrollen över händelseförloppet behövs lika tydliga politiska styrningar. I dagens militära operationer används *Rules of Engagement*, ROE, som ett instrument för politisk styrning. För att kunna använda ROE på ett effektivt sätt behöver förbandschef på plats och övrig personal ha en förståelse för den politiska nivån och deras avvägningar.

För en småstat är kategorin marin tvångsmakt ett användbart redskap inom marin diplomati. Innan marin tvångsmakt tillämpas bör en noggrann analys av situationen göras som leder till en plan som omfattar flera olika händelseutvecklingar. Det är inte säkert att landets marina styrkor kan projicera tillräcklig makt för alla olika situationer som kan uppstå.

5.1.3 Marin avskräckning

Marin avskräckning syftar till att få en opponent att avstå från ett visst handlande. För att lyckas med detta utnyttjas hot och varningar kombinerat med en förmåga att kunna förverkliga de uttalade hoten. Den bakomliggande politiska viljan behöver vara tydlig för att vara trovärdig. Marin avskräckning kan användas som en försvarsstrategi, vilket kan exemplifieras med kärnvapenbestyckade ubåtar som har andraslagsförmåga. Det mer tydliga sättet att använda marin avskräckning är när en eller flera nationer skickar marina styrkor till ett område för att demonstrera stöd för ena sidan och projicera makt.

Maktprojektion är central för att vara framgångsrik i användandet av marin avskräckning. Hur mycket makt som behöver projiceras beror på hur stor makt som motståndaren besitter. För att lyckas med marin avskräckning måste en nation ha förmågan att projicera stor marin makt och förmågan mäts i relation till motståndarens förmåga. Resonemanget betyder att det finns större möjligheter att ha framgång i användandet av marin avskräckning om man är militärt överlägsen sin motståndare. Det innebär inte med automatik att den marina avskräckningen fungerar, det beror på hur antagonisten analyserar, tolkar och agerar på situationen. Och det är inte säkert att motståndarens reaktion är rationell sett ur den egna sidans synvinkel.

Om vi går vidare i diskussionen om marin förmåga skulle det innebära att en småstat inte kan avskräcka en stormakt utan enbart andra småstater. Och de småstater som går att avskräcka behöver ha lägre marin förmåga än landet som står för avskräckningen. Detta behöver inte vara sant då det är den marina förmågan som finns på plats som räknas. En nation med större marin förmåga totalt kan ändå vara underlägsen i marin makt lokalt i det aktuella området.

Är marin avskräckning ett bra redskap att använda sig av, ger det avsedd effekt? Det kan vara svårt att mäta effekten av marin avskräckning, det är oftast lättare att se när den misslyckats än när den lyckats. Ett exempel på misslyckande är när Argentina anföll Falklandsöarna 1981 och försökte avskräcka Storbritannien från att göra någonting åt det. Exempel på lyckosam marin avskräckning är de tidigare nämnda kärnvapenbestyckade ubåtarna under det kalla kriget. Ubåtarna hade

andraslagsförmåga vilket innebar att de kunde besvara ett anfall som skett på den egna nationen även om hemlandet hade drabbats av mycket svåra skador. Att anfalla ett land med andraslagsförmåga kunde vara mycket riskabelt då det egna landet riskerade total ödeläggelse, det var bättre att avstå från att anfalla.

När kärnvapen utvecklades förändrades möjligheterna till marin avskräckning. Att ha flest och störst örlogsfartyg innebär inte längre att maktprojiceringen är störst. Att ha tillgång till kärnvapen innebär en stor förmåga att projicera makt oavsett antalet örlogsfartyg och dess storlek. Ovanstående resonemang leder till slutsatsen att en småstat inte kan påverka en stormakt genom marin avskräckning. Småstaten har inte tillräcklig förmåga att projicera makt jämfört med stormakten. För att kunna påverka en stormakt behöver en småstat öka sin förmåga att projicera makt, detta kan vara ett skäl till att flera småstater, exempelvis Nordkorea och Iran, vill skaffa sig kärnvapen.

Om en småstat vill påverka en annan småstat återgår vi till förmågan att projicera makt utan att blanda in kärnvapen. Även på den konventionella vapensidan har utvecklingen gått framåt och det är inte alltid som det största fartyget besitter högst förmåga till maktprojicering. Den marina styrkans sammansättning och totala förmåga till att projicera makt blir avgörande för hur den uppfattas av motståndaren.

Slutsatserna av marin avskräckning är att det är en kategori av marin diplomati som i huvudsak kan användas av stormakter. Stormakter har förmåga att projicera tillräckligt med makt för att åstadkomma en avskräckning samtidigt som de har globala intressen. Detta intresse kan leda till att vid vissa tillfällen någonstans i världen uppstår ett behov av marin avskräckning, ett bra exempel är krisen mellan Syd- och Nordkorea som inleddes i november 2010.

Kan inte en småstat använda sig av marin avskräckning? Svaret på frågan är ja, men det kan vara svårt att lyckas med avskräckningen. Det beror på relationen mellan egen marin förmåga och motståndarens marina förmåga. Är den egna marina förmågan tillräckligt stor i förhållande till opponentens förmåga finns det möjligheter att lyckas med avskräckningen.

5.2 Förslag på fortsatt forskning

De tre marindiplomatiska kategorierna som används i uppsatsen visar sig vara möjliga att applicera på en småstat, dock i olika omfattning. Men kategorierna omfattar ett relativt brett och stort område, kanske går det att dela upp dem i mindre och mer precisa delar? Exempelvis marin närvaro skulle kunna delas upp i två delar. Den ena delen handlar om representation och örlogsbesök och den andra om närvaron i ett intressant område eller deltagande i internationella operationer.

Uppsatsen visar också att indelningen mellan stormakt och småstat är förhållandevis grov. Det borde även finnas någon form av rangordning av småstater kopplat till utövandet av marin diplomati. Hur en sådan rangordning skulle se ut och vilka begrepp och premisser som fastställer rangordningen skulle vara intressant att studera.

Referenser

Otryckta källor

Krigsarkivet:

Sjöförsvarets kommandoexpeditioners f d hemliga arkiv, volymerna Fla:1-2,
Ålandsaffären 1918

Chefen för kustflottan, stabsexpeditionen f d hemliga arkiv, volym FIX:1,
Ålandsfrågan 1918

Litteratur

Allison Graham, Zelikow Philip, 1999, *Essence of Decision Explaining the Cuban Missile Crises*, Reading Massachusetts, Longman, 2nd Edition

Bjereld Ulf, Demker Marie, Hinnfors Jonas, 2009, *Varför vetenskap*, Lund, Studentlitteratur AB, 3:e upplagan

Bring Ove, 2002, *Ålands självstyrelse under 80 år: Erfarenheter och utmaningar*, Mariehamn, Ålands landskapsstyrelse

Cable James, 1994, *Gunboat Diplomacy 1919-1991. Political Applications of Limited Naval Force*, The Macmillan Press Ltd, Third Edition

Hofsten von Gustaf, Waernberg Jan, 2003, *Örlogsfartyg Svenska maskindrivna fartyg under tretungad flagg*, Stockholm, Svenskt Militärhistoriskt Bibliotek

Jeppsson Tommy, Tjøstheim Inge, 2005, *Militärstrategiskt tänkande i ett småstatsperspektiv. En nordisk syn på militärstrategins roll*, Stockholm, Försvarshögskolan

Luttwak Edward N, 1974, *the political uses of Seapower*, Baltimore, John Hopkins University Press

Palmstierna Erik, 1953, *Orostitid II 1917-1919*, Stockholm, Tidens förlag

Rystad Göran m fl, 1995, *In Quest of Trade and Security, The Baltic in Power Politics 1500-1990 Volume II 1890-1990*, Stockholm, PROBUS Förlag

Sjöförsvarets kommandoexpedition, 1918, *Ålandsuppgörelsen, Redogörelse över den under februari månad år 1918 under svensk förmedling överenskomna utrymningen av Åland från finska och ryska trupper jämte tillhörande aktstycken*, Stockholm, Kungliga boktryckeriet P.A. Norstedt & söner

Stjernfelt Bertil, 1991, *Ålands hav och öar -brygga eller barriär? Svensk-finsk försvarsfråga 1915-1945*, Karlskrona, Marinlitteraturföreningen

Thurén Torsten, 1991, *Vetenskapsteori för nybörjare*, Malmö, Liber AB

Till Geoffrey, 2004, *Seapower A Guide for the Twenty-First Century*, London, Frank Cass Publishers

Widén Jerker, Ångström Jan, 2005, *Militärteorins grunder*, Stockholm, FMLOG ServE Sthlm C T&D

Åhlund Bertil, 1992, *Svensk maritim säkerhetspolitik 1905-1939*, Karlskrona, Marinlitteraturföreningen

Ålands kulturstiftelse, 1993, *Internationella avtal och dokument rörande Åland 1856-1992*, Mariehamn, Ålandstryckeriet

Uppslagsverk

Nationalencyklopedin, 1991, Höganäs, Bra Böcker AB

Internetkällor

<http://www.telegraph.co.uk/news/obituaries/1359279/Sir-James-Cable.html>
hämtad 2011-03-10

<http://www.forward.com/articles/13515/> hämtad 2011-03-10

<http://www.battleships-cruisers.co.uk/westfalen.htm> hämtad 2011-03-31

<http://www.battleships-cruisers.co.uk/rheinland.htm> hämtad 2011-03-31